

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta, Katedra bohemistiky

Česká filologie
Bakalářská práce

**Projevy verbální agrese a ohrožení tváře
v pořadu Nebezpečné vztahy**

Manifestations of Verbal Aggression in the TV Series
„Dangerous Relationships“ (Nebezpečné vztahy)

Vedoucí práce: Mgr. Jindřiška Svobodová, PhD.

Olomouc, 2021

Kateřina Kotasová

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní všechny použité zdroje a literaturu.

V Olomouci dne.....

.....
vlastnoruční podpis

Ráda bych poděkovala vedoucí práce Mgr. Jindřišce Svobodové, Ph.D., za její vstřícnost, trpělivost a věcné rady, které mi při psaní této práce velmi pomohly.

Obsah

Úvod.....	6
1. Metodika výzkumu.....	8
2. Teorie komunikace.....	10
2. 1 Kooperační princip.....	11
2. 2 Zdvořilost.....	12
2. 2. 1 Zdvořilostní princip.....	13
2. 2. 2 Zdvořilostní strategie.....	14
2. 3 Nezdvořilost.....	16
2. 3. 1 Typy nezdvořilostních strategií.....	17
3. Agrese.....	19
3.1 Verbální agrese.....	20
3. 2 Koncept tváře.....	21
3. 2. 1 Tvář negativní a pozitivní.....	22
4. Reality show.....	23
4. 1 Rozčlenění subžánrů reality show.....	23
4. 2 Pořad Nebezpečné vztahy.....	24
4. 2. 1 Vyjadřování moderátora.....	25
4. 3 Seznam užitých transkripčních značek.....	28
4. 4 Komunikační situace v RS Nebezpečné vztahy.....	29
5. Analýza komunikace v reality show Nebezpečné vztahy.....	33
5. 1 Útoky na pozitivní tvář.....	33
5. 2 Útoky na negativní tvář.....	37
5. 3 Projevy nezdvořilostních strategií.....	39
5. 3. 1 Přímá nezdvořilost.....	39
5. 3. 2 Pozitivní nezdvořilost.....	40

5. 3. 3 Negativní zdvořilost	40
5. 3. 4 Falešná zdvořilost	41
5. 3. 5 Nevyužití zdvořilosti	42
5. 4 Porušování zdvořilostních maxim.....	43
5. 4. 1 Maxima taktu.....	43
5. 4. 2 Maxima velkorysosti.....	44
5. 4. 3 Maxima souhlasu.....	45
5. 4. 4 Maxima skromnosti	46
5. 4. 5 Maxima shody a souladu	47
5. 5 Shrnutí:	48
6. Závěr	50
Anotace	53
Resumé.....	54
Seznam použité literatury.....	55

Úvod

Pro komunikaci ve veřejném prostoru tradičně bývá příznačná snaha o kultivovaný projev realizovaný ve spisovné, resp. hovorové češtině. Právě tento kód totiž plní reprezentativní funkci. Přesto se však stále častěji v mediálním prostoru setkáváme s pořady, které jsou po verbální stránce silně expresivně zabarvené a které vzbuzují dojem neformálnosti a neoficiálnosti.

Právě neokázalost a uvolněnost projevů mluvčích v reality show, které jsou koncipovány na základě nepřipravených projevů, dělá z tohoto žánru jeden z nejpopulárnějších pořadů v televizi, až bychom se mohli domnívat, že čím agresivnější je způsob komunikace mezi účastníky, tím populárnější je pořad mezi diváky. Za specifický případ můžeme považovat *Jerry Springer Show*, americký pořad vysílaný v letech 1997–1998, jehož základní myšlenkou bylo postavit proti sobě dvě osoby, které mají zjevné důvody nemít se rády a nechat je, ať se do sebe před publikem „pustí“.¹ Tato kontroverzní show se těšila nezvyklé oblibě a denně ji sledovalo přes osm milionů diváků.

Studií týkajících se tematiky projevů agresivního chování v médiích bylo publikováno mnoho (viz *Tváří v tvář obrazovce*, 1995, od B. Blažka²), méně se však setkáváme s rozboru konkrétních projevů verbální agrese a nezdvořilosti na televizních obrazovkách (*Komunikační strategie v jednom typu mediálního diskursu*, 2014, od M. Hirschové a J. Svobodové³), případně rozboru konkrétní reality show (viz diplomová práce *Porušování zdvořilostních strategií v reality show* Jiřiny Janošťákové z roku 2014, která se zaměřila na reality show *Ano, šéfe!*⁴).

V předkládané práci se budeme zabývat rozbohem jedenácti dílů třetí řady reality show *Nebezpečné vztahy*, které byly na televizní stanici Barrandov odvysílány v roce 2017 a které na sebe vzájemně časově nenavazovaly. Zaměříme se především na řečová jednání uskutečněná s cílem útočit na pozitivní nebo negativní tvář komunikujících. V první části představíme

¹ RAMONET, Ignacio. *Tyranie médií*. Praha: Mladá fronta, 2003. s.116.

² BLAŽEK, B. *Tváří v tvář obrazovce*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995.

³ HIRSCHOVÁ, Milada a Jindřiška SVOBODOVÁ. *Komunikační strategie v jednom typu mediálního diskursu: (televizní talk show)*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014.

⁴ JANOŠŤÁKOVÁ, Jiřina. *Porušování zdvořilostních strategií v reality show*. Olomouc 2014. Diplomová práce (Mgr.). UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. Filozofická fakulta. 6.3.2021. Dostupné též z [www:<https://theses.cz/id/siz51j/>](https://theses.cz/id/siz51j/)

metodu výzkumu a výzkumné otázky, na které se budeme snažit během analýzy odpovědět. Následně si stanovíme základní definice pojmů komunikace, zdvořilost, nezdvořilost a verbální agrese. Součástí této kapitoly je i rozprava o kooperačním a zdvořilostním principu komunikace a s nimi spjaté typy nezdvořilostních strategií.

V druhé části si představíme formát reality show Nebezpečné vztahy a její komunikační rámec. Pozornost budeme věnovat také komunikačnímu projevu moderátora pořadu. V praktické části budeme analyzovat typy nezdvořilostních strategií a porušování zdvořilostních maxim na probíraném materiálu, které jsou doplněny o přepisy audiovizuálních ukázek, na kterých je projev demonstrován.

Předkládaná práce si klade za cíl sledovat a analyzovat projevy nezdvořilosti a ohrožení tváře účastníků a vyhodnotit jejich komunikační strategie. Zároveň se budeme snažit zodpovědět na otázky, které jsou předloženy v kapitole o metodě výzkumu a vytvořit tímto podněty pro další výzkum.

1. Metodika výzkumu

V následující kapitole představíme zvolenou metodu výzkumu, analyzovaný materiál a postup práce. Vzhledem k charakteru naší práce jsme se rozhodli užít především kvalitativní obsahovou analýzu, pracujeme však také s metodou kvantitativní. John W. Creswell definuje kvalitativní analýzu jako proces, ve kterém výzkumník vytváří komplexní holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.⁵

V této práci se zabýváme analýzou projevů verbální agrese a ohrožení tváře s využitím přepisu jedenácti audiovizuálních záznamů rozhovorů v reality show *Nebezpečné vztahy* z roku 2017, které byly volně dostupné v archívu na internetových stránkách televize Barrandov.⁶ Kvantitativní popis byl v této práci užit při měření frekvence výskytu jednotlivých projevů nezdvořilostních strategií a porušování zdvořilostních maxim v jedenácti analyzovaných dílech reality show *Nebezpečné vztahy*.

Při práci s přepisy jsme využili metodu tzv. konverzační analýzy, ve které se studuje to, jakým strukturním problémům mluvčí v rozhovoru čelí a jaké metody, resp. prostředky mají při jejich zvládnání rutinně k dispozici.⁷ Hlavním záměrem tohoto typu výzkumu je interpretace replik ve zkoumaných záznamech, které slouží k formulování hypotéz a podnětů pro další zkoumání. Příznačné pro konverzační analýzu je sbírání dat. V této práci se jedná o přepis jedenácti dílů pořadu *Nebezpečné vztahy* do elektronického textového dokumentu. Přepisy těchto autentických rozhovorů jsou sepsány s transkripčními značkami a popisy neverbálních projevů v kapitole 4. 3. Několik pasáží v jednotlivých epizodách bylo z analýzy vyloučeno z důvodů uvedených rovněž ve čtvrté kapitole.

Předmětem zkoumání této práce je organizační forma rozhovoru mezi jednotlivými účastníky analyzované reality show, a to v podobě střídání komunikační aktivity mluvčích, opravných sekvencí nebo konverzačních kolizí, kdy začne hovořit více mluvčích najednou. Důležitá je také tematická struktura konverzace, tedy to, jaká témata jsou v konverzaci upřednostňována, příp. odmítána. Důležitým prvkem analýzy komunikační situace mezi účinkujícími v reality show je také určení sociální role jednotlivých mluvčích, se kterými jsou úzce spjaty i vztahy

⁵ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. s. 50

⁶ Díly již nejsou dostupné, viz <https://www.barrandov.tv/video/>.

⁷ NEKVAPIL, Jiří. *Konverzační analýza*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny* [online] 2017 [cit. 5. 3. 2021] Dostupné z WWW: <https://www.czechency.org/slovník/KONVERZAČNÍ%20ANALÝZA>

mezi mluvčími. Reality show Nebezpečné vztahy si zakládá na úzkém spojení mezi účinkujícími, právě jejich blízkost dovoluje jednotlivým účinkujícím vyjadřovat se neoficiálně a nezdvořile.

Vzhledem k charakteru vybrané metodiky je upřednostňována formulace výzkumných otázek, na které má být v průběhu analýzy zodpovězeno:

1. Jaké prostředky komunikanti nejčastěji užívají k ohrožení negativní a pozitivní tváře účastníků?
2. Co je příznačné pro mluvený projev moderátora pořadu?
3. Jakých nezdvořilostních strategií se komunikanti v průběhu komunikačních situací nejčastěji dopouštějí?
4. Jaké zdvořilostní maximy jsou v pořadu mezi komunikujícími nejčastěji porušovány?

2. Teorie komunikace

Joseph A. DeVito ve své knize *Základy mezilidské komunikace* (2008) uvádí, že ze všech znalostí a dovedností patří mezi nejdůležitější a nejužitečnější ty, které se týkají komunikace.⁸ Pojem *komunikace* je převzat z latinského slova *communico*, což znamená *spojovat, sdílet se, stýkat se*.⁹ Roman Jakobson prostřednictvím svého komunikačního modelu (který navazuje na komunikační model Karla Bühlera) definuje komunikaci jako přenos informace (kontext) od mluvčího (vysílatele) k adresátovi (příjemci) prostřednictvím komunikačního kanálu.¹⁰ Jak již ale bylo řečeno, původní význam *communicatio* se zřejmě nevztahoval pouze na předávání určitých informací, ale i na spojování lidí z hlediska formování vztahů či posilování vazeb mezi lidmi. Toto pojetí komunikace je pro tuto práci stěžejní a bude na něj brán zřetel.

Komunikace může probíhat v nejrůznějších situacích, k její úspěšné realizaci je však nutno dodržovat ustálené normy. Proto je důležité rozlišovat kontext, za kterého komunikace probíhá. Joseph A DeVito rozděluje:¹¹

1. kontext fyzický (hmotné či konkrétní prostředí, místnost, park, obecnost atd.);
2. kontext kulturní (životní styl, přesvědčení, uznávaná stupnice hodnot, způsob chování a způsob komunikace);
3. kontext sociálně-psychologický (souvisí s postavením jednotlivých účastníků komunikace a se vztahy mezi nimi, které s tímto postavením souvisejí, s formálností situace, s emocionálním rozměrem komunikace);
4. kontext časový (pozice určitého sdělení nebo signálu v posloupnosti událostí).

Na základě kontextu komunikace musíme komunikaci dále dělit podle toho, jaké faktory ji tvoří. Komunikace má mnoho způsobů realizace. Můžeme ji rozdělit na komunikaci verbální (dorozumívání se pomocí jazyka) a neverbální (dorozumívání se prostřednictvím řeči těla, mimiky tváře, gesty apod.), dále na komunikaci intrapersonální (komunikace samého se sebou) či komunikaci interpersonální (komunikace mezi lidmi).¹² Také můžeme zcela oddělit

⁸ DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 6. vyd. Praha: Grada, 2008. s. 22.

⁹ WITTICHOVÁ, Drahomíra, Pavel KUCHARSKÝ, Čestmír VRÁNEK, Rudolf SCHAMS, Vojtěch ZELINKA a Jan KÁBRT. *Latinsko-český slovník*. 3. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. s. 256.

¹⁰ NEKULA, Marek: *Komunikační model*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny* [online] 2017 [cit. 6.11.2020] Dostupné z WWW:

<<https://www.czechency.org/slovník/KOMUNIKAČNÍ%20MODEL>>

¹¹ DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 6. vyd. Praha: Grada, 2008. s. 23.

¹² DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 6. vyd. Praha: Grada, 2008. s. 15.

komunikaci veřejnou (sdělení určené většímu množství lidí, např. proslov). Marie Čechová dále rozděluje komunikaci na přímou bezprostřední (komunikace tváří v tvář), přímou zprostředkovanou (např. telefonní rozhovor) a komunikaci nepřímou, pokud komunikace neprobíhá ve stejnou dobu (např. prostřednictvím e-mailu.)¹³

Cílem této práce z oblasti teorie komunikace je popsat komunikační strategie, komunikační situace a základní principy komunikace. V následující kapitole se budeme zabývat dvěma základními principy komunikace, a to kooperačním a zdvořilostním principem.

2. 1 Kooperační princip

Podstatou kooperačního principu je snaha předejít nedorozumění v komunikaci. To vyžaduje přímocharost, racionálnost a vzájemnou kooperaci komunikačních partnerů. Pojem kooperační princip zavedl britský filozof Herbert Paul Grice v knize *Logic and Conversation* z roku 1975. Ten také definoval čtyři konverzační maximy, které vymezují podmínky úspěšné komunikace:¹⁴

1. maxima kvality

Tvůj příspěvek k rozhovoru má být pravdivý, a proto zejména:

- a) neříkej nic, o čem víš, že to není pravda
- b) neříkej nic, pro co nemáš dostatek důkazů

2. maxima kvantity

a) tvůj příspěvek k rozhovoru má být natolik informativní, jak je nutné pro daný rozhovor

- b) neposkytuj víc informací, než je vyžadováno

3. maxima relevance

„buď relevantní“ (= mluv k věci)

4. maxima způsobu

mluv jasně, a zejména:

- a) vyhni se nejasnosti vyjádření
- b) vyhni se dvojznačnosti

¹³ ČECHOVÁ, M. a kol. *Čeština – řeč a jazyk*. 1. vyd. Praha: ISV, 1996. s. 344.

¹⁴ HIRSCHOVÁ, Milada a Jindřiška SVOBODOVÁ. *Komunikační strategie v jednom typu mediálního diskursu: (televizní talk show)*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, s. 17.

- c) vyhni se (zbytečné) mnohomlupnosti
- d) uspořádej svou promluvu

Tyto maximy sice obsahují tipy, jak správně vést komunikaci, nemůžeme je však striktně považovat za pravidla či návod úspěšné komunikace. V pojetí konverzačních maxim je pak nutné definovat si pojem konverzační implikatura. Jedná se o proceduru praktikovanou adresátem výpovědi tam, kde v dané komunikační situaci není explicitně vyjádřena, avšak mluvčí ji sděluje. Jde o proceduru, již se adresát dobírá skutečného, kompletního, nikoli jen doslovně vyřčeného, nýbrž implikovaného (implicitního) významu výpovědi.¹⁵ Tato konverzační implikatura je vyvolaná tzv. interferenčním procesem, který v komunikaci proběhne právě tehdy, kdy si adresát uvědomí, že jeho komunikační partner sděluje jiné významy, než jaké jsou explicitně vyjádřeny a následně se snaží chybějící části výpovědi sám doplnit a vyvodit.¹⁶ Vedle kooperačního principu staví anglický jazykovědec Geoffrey Leech princip zdvořilostní, popsany v knize *Principles of Pragmatics* (1983).¹⁷

2. 2 Zdvořilost

Před určením typů zdvořilostních strategií je třeba definovat samotný pojem *zdvořilost*. Zdvořilost je bezprostředně spjata s komunikací a je třeba ji vnímat jako jednu ze zásadních vlastností komunikačního procesu. Její základní funkcí v procesu komunikace je zajištění bezproblémovosti při výměně informací, zároveň také vyjadřuje postoj adresáta. Původ slova *zdvořilost* lze nalézt ve výrazech *dvůr*, *dvorstvo*, *dvořan*. Na jeho základě je možno datovat vznik tohoto termínu v období vlády aristokracie, kde se tímto termínem stanovovaly podmínky pro jednání a chování na královském dvoře. Tento rys se reflektuje i v současnosti, kdy se zdvořilost opírá především o způsob chování a jednání, který je veden určitou společenskou normou. Tato norma však není jednotná, proměňuje se jak v čase, tak i z hlediska etnicity. Můžeme předpokládat, že zdvořilostní normy, které fungovaly v období aristokracie, nemají smysl a uplatnění ve 21. století. Podobně však musíme nahlížet i na kulturní a geografický kontext (např. japonská kultura a její specifické a pro zbytek světa takřka neznámé zdvořilostní principy).

¹⁵ HIRSCHOVÁ, Milada a Jindřiška SVOBODOVÁ. *Komunikační strategie v jednom typu mediálního diskursu: (televizní talk show)*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. s. 18.

¹⁶ Tamtéž, s. 18.

¹⁷ LEECH, Geoffrey. *Principles of Pragmatics*. New York: Longman, 1983

Zdvořilost lze definovat jako způsob jednání a vystupování, který určitým způsobem vyjadřuje respekt a úctu ke druhým. J. R. Watts definuje zdvořilost jako lingvistický konstrukt postulující zdvořilostní účinek jazykových prostředků určitým specifickým způsobem mluvcím¹⁸. Znalost zdvořilostních způsobů také může vést k zaručení komunikační úspěšnosti a stát se (jak vědomě, tak nevědomě) prostředkem k uskutečnění svých cílů, zájmů či manipulace. Zdvořilost tedy lze rovněž vnímat jako soubor řečových strategií a způsobů užívání jazyka, které jako svůj hlavní cíl mají nejen bezproblémovou komunikaci, ale zejména seberealizaci a sebeobranu komunikujícího v interakci s jinými komunikanty¹⁹. Watts tento způsob užití zdvořilostních frází definuje jako tzv. strategickou zdvořilost, kde mluvčí s cílem naplnění svých zájmů záměrně užívá deminutiva a slovesného vidu (např. „*počkej chvíličku*“ namísto „*čekej!*“), částice či modální slovesa²⁰. Příným opakem zdvořilosti je nezdvořilost, případně hrubé až vulgární chování, které se neřídí vybranými společenskými normami. Pojmem *nezdvořilost* se v této práci budeme zabývat níže.

2. 2. 1 Zdvořilostní princip

Vedle kooperačního principu staví Geoffrey Leech princip zdvořilostní. Ten je však podle Leecheho podstatnější v komunikaci, neboť je jím kooperační princip podmíněn na základě nutnosti zdvořilostního projevu v konverzaci, bez kterého by konverzace selhala.²¹ Podstatu zdvořilostního principu tvoří šest Leechových zdvořilostních maxim, kterými doplňuje Griceovy maximy konverzační. Maximy mají formu korespondujících dvojic²²:

1. maxima taktu

- a) minimalizuj náklady pro druhého
- b) maximalizuj prospěch pro druhého

2. maxima velkorysosti

- a) minimalizuj svůj prospěch

¹⁸ NEKULA, Marek. *Zdvořilost*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny [online] 2017 [cit. 18.11.2020] Dostupné z WWW: <<https://www.czechency.org/slovník/ZDVOŘILOST>>

¹⁹ HIRSCHOVÁ, Milada.: *Nezdvořilost jako pragmatolingvistický fenomén*. In: Lingvistika Brunensia, 58. Brno 2010. s. 273.

²⁰ NEKULA, Marek. *Zdvořilost*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny [online] 2017 [cit. 18.11.2020] Dostupné z WWW: <<https://www.czechency.org/slovník/ZDVOŘILOST>>

²¹ LEECH, Geoffrey. *Principles of Pragmatics*. New York: Longman, 1983. s. 133.

²² HIRSCHOVÁ, Milada a Jindřiška SVOBODOVÁ. *Komunikační strategie v jednom typu mediálního diskursu: (televizní talk show)*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, s. 24–25.

- b) maximalizuj svoje náklady
- 3. maxima souhlasu
 - a) minimalizuj neschvalování druhého
 - b) maximalizuj schvalování/chválu druhého
- 4. maxima skromnosti
 - a) minimalizuj sebechválu
 - b) maximalizuj neschvalování sebe samého
- 5. maxima shody
 - a) minimalizuj neshodu mezi sebou a druhým
 - b) maximalizuj shodu mezi sebou a druhým
- 6. maxima souladu
 - a) minimalizuj nesoulad mezi sebou a druhým
 - b) maximalizuj soulad mezi sebou a druhým

Tyto dvojice jsou založeny na opozici produktora a adresáta, ve kterých je adresát v konverzaci postaven výše než produktor. Jedná se o asymetrické rozložení pozic, neboť akt zdvořilosti je orientován především na adresáta a druhotně na produktora. Vlivem toho považujeme první čtyři zdvořilostní maximy za důležitější než následující tři. Silnější člen pak reprezentuje tzv. negativní zdvořilost, tj. to, čemu je vhodné se vyhnout²³. Zatímco Griceovy konverzační maximy komunikace konstruují a vytváří principy úspěšné komunikace a určitou formu návodu, jak správně komunikovat, Leechovy zdvořilostní maximy zobrazují především rozdíly mezi základní a neutrální podobou komunikace. Stejně však jako u konverzačních maxim i zde platí fakt, že nejde o přímá pravidla, jak správně komunikovat, tedy nemůžeme tyto maximy vnímat jako striktní návod úspěšné komunikace.

2. 2. 2 Zdvořilostní strategie

Penelope Brownová a Stephen Levinson v knize *Politeness* (1987) vytvořili čtyři základní typy zdvořilostních strategií.²⁴ Na samotné označení *strategie* upozorňuje Milada Hirschová ve své monografii *Pragmatika v češtině*, kde v definici tohoto pojmu zdůrazňuje, že v tomto smyslu nemůže být vysvětlován jako vědomé jednání, nicméně mluvčí je schopen rozpoznat

²³ HIRSCHOVÁ, Milada a JINDŘIŠKA SVOBODOVÁ. *Komunikační strategie v jednom typu mediálního diskursu: (televizní talk show)*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, s. 25.

²⁴ BROWN, Penelope - LEVINSON, Stephen C. *Politeness. Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.

manipulaci a (ne)úspěšnost své strategie, proto je jeho chování považováno alespoň zčásti za uvědomělé.²⁵

První zdvořilostní strategií je přímé jednání. Jedná se o typ projevu, který může na první pohled inklinovat k nezdvořilosti, neboť mluvčí se na adresáta neohlíží, naopak mu něco přikazuje či nařizuje. Jedná se však především o naléhavé situace, kdy se adresát může nacházet v bezprostředním ohrožení na životě (*pozor! opatrně! dívej se!*). Patří sem rovněž i přímá pozvání, nabídky, návrhy. Dále se přímé jednání vyskytuje mezi blízkými osobami a může je doprovázet ironie, škádlení či vulgární vyjadřování (*to jsem to zase zvorál – to si piš*).

Druhou zdvořilostní strategií je pozitivní zdvořilost. Pozitivní zdvořilost je založena na vzájemné solidaritě mezi komunikanty, na ocenění pozitivní tváře komunikátora a na adresátovu ztotožnění s výpovědí komunikátora. Zároveň je založeno na sdílení společných hodnot, cílů, názorů. Dominuje zde snaha o vzájemný souhlas a snaha o vzájemné pozitivní hodnocení řečového chování.²⁶ Typické je užívání deminutiv či zveličování skutečnosti ve snaze být pozitivní a vyhnout se nesouladům v konverzaci, někdy však mohou tyto prvky v komunikaci vést k ironizování (*chudácci, to jsem si tedy zašli, to musíte být šíleně unavení*.)

Třetím typem zdvořilostní strategie je negativní zdvořilost. Její podstatou je respekt vůči těm aspektům v komunikaci, o kterých mluvčí předpokládá, že si je adresát nepřeje – nepřeje si být k ničemu nucen, ani pokud jde o jakoukoli činnost, ani co se týká vyžadování jeho pozornosti.²⁷ Na základě toho volí mluvčí nepřímé formulace, které adresátovi nabízejí možnost volby. Zde se nejčastěji vyskytují prosby, žádosti (*myslíte, že bych vás mohl poprosit...*).

Čtvrtým a posledním typem zdvořilostní strategie je nepřímé vyjadřování. Nepřímé vyjadřování je založeno na nejednoznačné výpovědi a na nepřímém vyjadřování. Spadají sem řečnické otázky, tautologické výpovědi, metafory. Rovněž tento typ zdvořilostní strategie často porušuje jednu či více konverzačních maxim zároveň a může přejít v nekooperativnost mezi mluvčím a adresátem.

²⁵ HIRSCHOVÁ, Milada. *Pragmatika v češtině*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2013. s. 234.

²⁶ ŠVĚHLOVÁ, Milena. *Zdvořilost a řečová etiketa*. In: *Filologické studie XIX*. Praha 1994. s. 45.

²⁷ HIRSCHOVÁ, Milada a Jindřiška SVOBODOVÁ. *Komunikační strategie v jednom typu mediálního diskursu: (televizní talk show)*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. s. 35.

2. 3 Nezdvořilost

Pojem *nezdvořilost* nemůžeme specifikovat v podobě komunikační strategie, přesto je nutné se tímto pojmem zabývat, neboť tvoří stěžejní strukturu této práce. Milada Hirschová specifikuje nezdvořilost jako nedostatečnou, malou nebo nulovou zdvořilost, která vzniká tam, kde se objeví nedostatek zdvořilosti nebo její úplná absence.²⁸ Nezdvořilost lze však specifikovat nejen jako stav nedostatečné zdvořilosti, jedná se rovněž (ve většině případů) o vědomý útok na adresáta s cílem uplatnit svou moc a pozici v komunikačním procesu, příp. adresáta ponížit, zesměšnit či znevážit. Úzce se s touto definicí pojí útoky na pozitivní a negativní tvář, které budou v této práci podrobněji popsány dále. Jako nezdvořilé však mohou být hodnoceny i výpovědi, ve kterých je zdvořilost záměrně přeháněna. Specifický typ nezdvořilosti popisuje Leech, užívá pro něj pojem *škádlení* a klasifikuje jej jako zdvořilost předstíranou s užitím ironie a sarkasmu, která se vyskytuje především u komunikace mezi osobami sobě blízkými.²⁹ Teorie nezdvořilosti vychází z kulturně-historických konvencí a norem, které jsou právě pro nezdvořilost i zdvořilost zásadní. V českém prostředí se otázka (ne)zdvořilosti ztotožňuje především s řečovou etiketou, přičemž některé řečové akty můžeme vnímat jako nezdvořilé, jedná se např. o rozkaz, kritiku či hrozbu.

Posouzení nezdvořilého sdělení probíhá na straně adresáta, který může v rámci udržení své nadřazené pozice zvolit rovněž nezdvořilou výpověď, ta následně může vést komunikační proces ke konfliktu a možnému komunikačnímu napětí mezi komunikanty, nebo může adresát na nezdvořilost reagovat odmítnutím daného způsobu komunikačního jednání. Jeho reakce a následně se vyvíjející komunikační proces záleží na vztahu mezi komunikanty, na porušování sociálních stereotypů a na formě a tématu sdělení.³⁰ V mnohých případech může komunikující, jenž se dopustil ve sdělení nezdvořilosti, uznat své pochybení a omluvit se. Tyto projevy reakcí na nezdvořilost v komunikačním procesu budou ve druhé části práce ilustrovány na komunikaci v pořadu *Nebezpečné vztahy*.

²⁸ HIRSCHOVÁ, Milada.: *Nezdvořilost jako pragmlingvistický fenomén*. In: *Linguistica Brunensia*, 58. Brno 2010, s. 275.

²⁹ HIRSCHOVÁ, Milada. *Nezdvořilost*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny* [online] 2017 [cit. 14.12.2020] Dostupné z WWW: <<https://www.czechency.org/slovník/NEZDVOŘILOST>>

³⁰ HIRSCHOVÁ, Milada a Jindřiška SVOBODOVÁ. *Komunikační strategie v jednom typu mediálního diskursu: (televizní talk show)*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. s. 41.

2. 3. 1 Typy nezdvořilostních strategií

Vedle typů zdvořilostních strategií vymezuje Jonathan Culperer ve stati *Towards an Anatomy of Impoliteness* (1996) základní typy strategií nezdvořilostních.³¹ Jedná se o nezdvořilostní strategie pozitivní a negativní, které tvoří přímý protiklad strategiím zdvořilostním. Použitím těchto nezdvořilostních taktik může mluvčí záměrně či nezáměrně poškodit tvář adresáta.³²

Prvním typem nezdvořilostních strategií je přímá nezdvořilost (*bald on record impoliteness*). Jedná se o záměrné ohrožení tváře adresáta prostřednictvím užití nezdvořilostních prostředků za účelem adresáta ponížit, poškodit či zesměšnit. Útok mluvčího je přímý, jednoznačný a často ho může doprovázet užití vulgárních slov.

Následuje pozitivní nezdvořilost (*positive impoliteness*), která je přímým opakem pozitivní zdvořilosti. Zatímco pozitivní zdvořilost se vyznačuje snahou o solidárnost mezi komunikanty, o hladký průběh komunikace a o pozitivní naladění s adresátem, pozitivní nezdvořilost se projevuje především nezájmem o adresáta a o jeho ztotožnění s danou výpovědí. Může se jednat o snahu vyvolat konflikt nebo o snahu uvádět témata, o nichž je známo, že jsou adresátovi nepříjemná nebo pro něj citlivá.³³ Rovněž sem můžeme řadit záměrné užívání výrazů, které mohou být pro adresáta neznámé a tím ho uvádět do rozpaků, či hanlivé oslovování adresáta, které by ho mohlo ponížit.

Dalším typem nezdvořilostních strategií je negativní zdvořilost (*negative impoliteness*). Hlavním cílem této nezdvořilostní strategie je poškození tváře adresáta. Ta se může realizovat skrze zesměšňování, opovrhování (záměrné užití deminutiv formou ironie), ale také skrze zastrasování či zveřejňování intimních informací mezi mluvčími nebo informacemi týkajícími se samotného adresáta. Užití negativní nezdvořilosti se vyskytuje především mezi osobami blízkými, u kterých si mluvčí často dovolí vyřknout více než před osobou, kterou zná krátce a se kterou nemá vytvořené silnější pouto.

Čtvrtým typem je falešná zdvořilost (*mock politeness*), také označována jako sarkasmus. Jedná se o neupřímné užití zdvořilostní strategie, zejména prostřednictvím ironie, která může vést

³¹ CULPEPER, Jonathan. *Towards an anatomy of impoliteness*. In: *Journal of Pragmatics*, vol. 25. 1996.

³² Tamtéž, s. 356.

³³ HIRSCHOVÁ, Milada a Jindřiška SVOBODOVÁ. *Komunikační strategie v jednom typu mediálního diskursu: (televizní talk show)*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, s. 42.

k sociální nepohodě na straně adresáta. Mluvčí se prostřednictvím ironie snaží záměrně ponížit a shodit komunikačního partnera.

Posledním typem nezdvořilostní strategie je nepoužití zdvořilosti (withhold politeness). Odepřenou zdvořilostí se myslí absence zdvořilostních operací tam, kde jsou předpokládány.³⁴ Mluvčí v těchto případech záměrně neprojevuje zdvořilost, ač je v daný moment z jeho strany vyžadována. Může se jednat o nepozdravení či nepoděkování a úzce souvisí s všeobecně přijímanými pravidly slušného chování na veřejnosti.

Všechny typy nezdvořilostních strategií mohou být ze strany mluvčího prováděny nezáměrně a neúmyslně. V této práci jsme si však vybrali případy užití nezdvořilostních strategií ze strany účastníků reality show *Nebezpečné vztahy*, které byly užity záměrně s cílem poškodit adresátovu tvář.

³⁴ CULPEPER, Jonathan. *Towards an anatomy of impoliteness*. In: *Journal of Pragmatics*, vol. 25. 1996. s. 357.

3. Agrese

K definování pojmu *verbální agrese*, který je pro tuto práci a analýzu projevů účastníku v reality show *Nebezpečné vztahy* stěžejní, je nutné se nejdříve seznámit s pojmem *agrese*. S agresivitou (tedy sklonem k agresi) a agresivním chováním se setkáváme takřka dennodenně. Můžeme se tak domnívat, že o pojetí agresivního chování máme poměrně jasnou představu, přesto je však nutné formulovat si její základní charakteristické rysy, kterými se odlišuje od ostatních druhů chování.

Slovo *agrese* má původ v latinském slově *agressio*, které můžeme přeložit jako *útok* či *výpad*. Tento překlad rovněž dotváří i obecnou definici agrese jako formy útočného jednání a napadení. Za agresivní chování však můžeme považovat mnohem výraznější škálu projevů. Může být chápána jako násilné narušení práv jiného člověka, jako ofenzivní jednání nebo procedura, ale také jako asertivní jednání.³⁵ Agrese také nutně nemusí znamenat chování zcela nežádoucí pro jedince, tak jak nám to může její charakteristika evokovat. V mnoha případech může agrese sloužit k ochraně jedince v případech ohrožujících život. Tento prvek můžeme sledovat u živočichů, kde agresivní chování, jež naznačuje sílu a moc zvířete, tvoří značnou část při obraně před jiným živočichem nebo při ochraně mláďat, příp. ostatních členů daného zvířecího druhu (např. vlčí smečka, kde je agresivní chování spjaté s chováním obranným velmi zřetelné).

Podle K. E. Moyera z knihy *Personality and Assessment*³⁶ (1968) můžeme agresi rozdělit do sedmi druhů na základě odlišnosti v podnětových a fyziologických zdrojích:³⁷

1. predátorská agrese – spjata především se vztahem silnějšího a slabšího u zvířat, která se vzácně může vyskytovat i u příslušníků stejného zvířecího druhu, vyvolávacím podmětem je pohyb;
2. agrese mezi samci – opět spjata především s hierarchickým postavením zvířat ve smečce, výjimečně se pak také projevuje mezi samicemi;
3. agrese vyvolaná strachem – nastává v bezvýhodných situacích, které často předchází neúspěšný pokus o útěk;
4. dráždivá agrese – vyvolána především živými nebo neživými subjekty, jako je frustrace, bolest, hlad, únava, nedostatek spánku, příp. působení stresu z okolí jedince;

³⁵ ČERMÁK, Ivo. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou. Fakta, 1998. s. 9.

³⁶ MOYER, K. E. *Personality and Assesment*. New York. Willey, 1968.

³⁷ Tamtéž, s. 10-11.

5. mateřská agrese – často označovaná také jako agrese rodičovská, vyvolána strachem rodiče (převážně matky) v situaci ohrožení jejího dítěte;
6. sexuální agrese – bezvýhradně spjata se sexuálním napadením, které je vyvoláno sexuálními podmínky a může vyústit v závažnou sexuální deviaci, týká se především mužů;
7. agrese jako obrana teritoria – reakce na narušení již vymezeného území, typické především u zvířat, ale může být vnímána i jako reakce na narušení osobního prostoru lidského jedince.

3. 1 Verbální agrese

K již zmiňovaným typům agresivního chování je třeba přidat typ *agrese verbální*, která je pro tuto práci z hlediska zkoumání komunikačních postupů účastníků reality show *Nebezpečné vztahy* stěžejní. Pokud definujeme agresi jako způsob chování, při kterém mluvčí záměrně ubližuje druhému prostřednictvím omezování, fyzického násilí nebo přinucení adresáta k určité činnosti, nacházíme tyto rysy u verbální agrese na úrovni jazykové. Jedná se o záměrné útoky na tvář adresáta prostřednictvím jazyka v procesu komunikace.³⁸ Verbální agrese není podmíněna užitím vulgarismů, ač se zde zvyšuje tendence užívání tohoto druhu lexika (zde můžeme uvést termín *verbální agresivita*, který se vyznačuje právě tendencí užívání agresivního jazyka a vulgarismů).³⁹ Mezi verbální agresi můžeme kromě bezprostředních verbálních útoků zahrnout také prvotní úmysl a snahu mluvčího adresáta urazit, ponížit, případně k něčemu přinutit.

Dále můžeme sledovat další komunikační strategie v nezdvořilostním měřítku, které se odvíjí od verbální agrese. Jedná se o hrubost a drzost. Z hlediska hrubosti se opět vracíme k tendenci nadměrného užívání vulgarismů, která je pro hrubost příznačná. Dle řečového jednání můžeme rozlišovat chování hrubé jako neskrývaně urážlivé a ponižující (*ty seš ale svině*), dále chování, kde mluvčí otevřeně odmítá nastolenou komunikaci (*na to ti kašlu*) nebo bezohledné výpovědi, neberoucí v úvahu adresátův předpokladatelný psychický stav (*Tak kdy má tvůj brácha ten pohřeb?*⁴⁰). Hrubá výpověď může být často prostředkem ventilování nahromaděných emocí (*ty krávo, to jsem se lekl*), setkáváme se s ním především u vypjatých a emotivně vyhocených

³⁸ ZDEŇKOVÁ, Alžběta. *Nezdvořilost a verbální agrese v prostředí mediální a on-line komunikace. Útoky na tvář v gastronomické reality show Prostřeno!* Olomouc, 2020. Diplomová práce (Mgr.) UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. Filozofická fakulta. Dostupné též z WWW: <<https://theses.cz/id/564idu/>>. s. 24.

³⁹ HAMILTON, Mark. A.: *Verbal aggression: Understanding the Psychological Antecedents and Social Consequences*. In: *Journal of Language and Social Psychology*, 31. 2012. s. 6.

⁴⁰ HIRSCHOVÁ, Milada a Jindřiška SVOBODOVÁ. *Komunikační strategie v jednom typu mediálního diskursu: (televizní talk show)*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. s. 44 – 45.

situaci, může se však vyskytovat i u mluvy teenagerů, kde vulgarita nemusí být užita v nepřátelském duchu (*Jak jde život, vole?*).

Dalším typem verbální agrese je drzost. Drzost a drzé chování lze vysledovat především v sociálně asymetrickém vztahu. Lze ji definovat jako v dané situaci nenáležitou smělost a otevřenost a nedostatek respektu vůči nadřazenému adresátovi projevený tak, že mluvčí odmítá nebo zanedbává očekávané dodržování konvenční normy.⁴¹ Cílem drzosti je především přimět adresáta k reakci, nejčastěji prostřednictvím provokace. Projev drzosti však může být pronesen mluvčím také nezáměrně.

3. 2 Koncept tváře

Pro tuto práci je rovněž nutné si vymezit pojem *tvář*, který je neodmyslitelně spjat jak s teorií zdvořilosti, tak i s teorií nezdvřilosti. Koncept tváře rozvíjel americký sociolog a psycholog Erving Goffman, který v článku *On Face-Work*⁴² (1955) definoval tvář jako obraz sebe samého, jenž je vytvořený v souladu se sociálními atributy uznávanými ostatními při interakci.⁴³ Zároveň zdůraznil, že pro uchování tváře účastníka v procesu komunikace je nutné řídit se pravidlem úcty a ohleduplnosti. S konceptem tváře pracují i Brownová s Levinsonem, kteří tvář definují jako cosi, co je emocionálně investováno, co může být ztraceno, udržováno nebo také vylepšeno a na co musí být neustále brán ohled v procesu komunikace.⁴⁴

Tematika tváře se tedy vztahuje především k pojetí sebehodnocení a sebeprojekce každého účastníka komunikace, k tomu však může dojít pouze při interakci s jinými osobami. Je tedy neodmyslitelně spjata s každým člověkem, vytváří jeho individualitu a postavení ve společnosti. Můžeme zde uvést frazeologická spojení *udržet si tvář*, *neztratit tvář*, *ztratit tvář*, *ukázat pravou tvář*, *mít dvě tváře* aj. Samotný koncept tváře vychází rovněž z čínské kultury, kde tvář reprezentuje hodnoty cti, uznání a váženosti osoby daného člověka. Thajská sociální

⁴¹ HIRSCHOVÁ, Milada.: *Nezdvořilost jako pragmatolingvistický fenomén*. In: *Linguistica Brunensia* 58, Brno 2010, s. 281.

⁴² GOFFMAN, Erving. *On Face-Work: An Analysis of Ritual Elements in Social Interaction*. Psychiatry, 1995. č. 4.

⁴³ ZÍTKOVÁ, Daniela. *Komunikační přístup ke zdvořilosti a jeho aplikace na reklamní texty*. Liberec 2008. Disertační práce. UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE. Filozofická fakulta. 17.1.2021. Dostupné též z WWW: <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/25140/>>. s. 12.

⁴⁴ BROWN, Penelope - LEVINSON, Stephen C. *Politeness. Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987. s. 61.

interakce je založena na aspektu *získávání tváře* a *ztráty tváře* – tedy získávání respektu ostatních a ztráty respektu ostatních.⁴⁵

3. 2. 1 Tvář negativní a pozitivní

Brownová a Levinson odlišují tvář pozitivní a tvář negativní, kterou má každý účastník komunikace.⁴⁶ Pozitivní tvář je definována touhou mluvčího začlenit se do společnosti, být uznáván, kladně hodnocen a přijímán v mezilidských interakcích. Pozitivní tvář je tedy silně spjata s názory, zájmy a postoji mluvčího či příslušností k určité sociální skupině, která sdílí podobné názory. Ohrožení pozitivní tváře dané osoby může být formou kritiky, výsměchu či pohrdání – tedy v situacích, kdy se může komunikující cítit zesměšněn či dehonestován svým okolím. Mluvčí si jí však může zavinit sám, a to ztrátou emocionální kontroly (opět zde můžeme aplikovat frazeologismus *zachovat si tvář*) či doznáním viny nebo omluvou.

Negativní tvář a její respektování ve společnosti je jedním ze základních principů zdvořilosti. Negativní tvář můžeme definovat jako touhu necítit se omezován v procesu komunikace a v mezilidských vztazích. Z toho můžeme vyvodit, že ohrožení negativní tváře je často dáno dominantním a agresivním jednáním ze strany dalšího komunikujícího, a to v podobě příkazu, vyhrožování, domáhání se odpovědí, příp. slibem. Slib však může být i prostředkem ohrožení tváře samotného mluvčího, který se prostřednictvím slibu může zavázat k činu, ze kterého nemá užitek. Ohrožení negativní tváře však může nastat i při zcela obyčejném vyjádření díků.

⁴⁵ BERGMAN, Pavel.: *Ztráta tváře – základní princip thajské společnosti*. [online] 2013 [cit. 17.1.2021] Dostupné z WWW: <<https://www.thajskyraj.com/2013/09/27/ztrata-tvare-zakladni-princip-thajske-spolecnosti/>>

⁴⁶ BROWN, Penelope - LEVINSON, Stephen C. *Politeness. Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987. s. 61.

4. Reality show

Petra Chaloupková ve svém článku *Fenomén reality show: když skutečnost nestačí, nastupuje televize* označuje reality show (dále jen RS) za jeden z tzv. potupných žánrů, jenž bývá veřejností sice opovrhován, ale přesto tvoří výrazný podíl televizních programů a dlouhodobě stanicím zajišťuje nemalou sledovanost.⁴⁷ Jedná se o typ televizního pořadu, jehož základním formátem je zobrazení reálného života protagonistů, odtud také vychází i samotný název (reality = skutečnost⁴⁸). RS se do české slovní zásoby dostal přejitím z anglického jazyka, kde nese stejný význam a kde je tradice RS dlouhodobější. Lucie Barbapostolová ve své dizertační práci *Komunikace v televizní reality show* uvádí, že v RS je naplňována touha nahlížet do životů nejen celebrit, ale též osob, se kterými je jedinec schopen se identifikovat.⁴⁹ Hlavní funkcí RS je především vyvolávat silné emoce na straně diváka. Jakub Korda v *Úvodu do studia televize* pak jako další charakteristické rysy uvádí minimum scénářistických zásahů, zapojení sociálních aktérů a zábavnou či dramatickou funkci.⁵⁰

RS je tedy pořad, pro který je příznačné:

1. projektování reálného života;
2. vyvolávání silných emocí na straně diváka;
3. vytvoření si sociální vazby k účastníkům RS (k němuž se následně pojí i zvýšená intenzita napětí u finálních či vyřazovacích dílů).

4. 1 Rozčlenění subžánrů reality show

Široké spektrum RS můžeme rozdělit do podskupin podle opakujících se motivů a podobného průběhu. Korda rozděluje celkem 8 podžánrů RS⁵¹:

1. talentové soutěže – skupina účastníků je selektována na základě hlasování diváků a poroty podle míry určitého talentu (Česko Slovenská Superstar);
2. získání partnera – jednoepizodní soutěž s cílem získat partnera (Farmář hledá ženu);

⁴⁷ CHALOUPKOVÁ, Petra: *Fenomén reality show: Když skutečnost nestačí, nastupuje televize* [online] 2020 [cit. 23.10.2020] Dostupné z WWW: <<https://www.e15.cz/the-student-times/fenomen-reality-show-kdyz-skutecnost-nestaci-nastupuje-televize-1369836>>.

⁴⁸ HODEK, Břetislav a kol. *Anglicko-český & česko-anglický studentský slovník*. 1. vyd. Voznice: Leda, 2005. s. 745.

⁴⁹ BARBAPOSTOLOSOVÁ, Lucie. *Komunikace v televizní reality show*. Olomouc 2012. Dizertační práce. UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. Filozofická fakulta. 23.10.2020. Dostupné též z WWW:<<https://theses.cz/id/sipdsa/>> s. 11.

⁵⁰ KORDA, J. *Úvod do studia televize*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. s. 54.

⁵¹ Tamtéž. s. 54–57.

3. docusoap – kombinace observačního dokumentu a na postavu zaměřeného dramatu (Malé lásky);
4. soutěžní sociální (laboratorní) experimenty – umístění aktérů do kontrolovaného prostředí a sledování rozvoje jejich vzájemných vztahů (Vyvolení);
5. skrytá kamera – pořad s cílem napálit, vylekat, odhalit či oklamat vybrané sociální aktéry (Podvádíš mě!);
6. proměny stylu – epizody s viditelným progresem na úrovni životního stylu (Ano, šéfe!);
7. soudní tematika – drama vázané na procesy ochrany veřejného pořádku (Policie v akci);
8. reality sitcom – kombinace observačního dokumentu s žánrem rodinného sitcomu (Štíky);
9. zpovědnice – vybízení aktéra k vyznání se blízkým osobám (Pošta pro tebe).

4. 2 Pořad Nebezpečné vztahy

V této práci využíváme jako materiál k analýze přepis rozhovorů mezi účastníky RS a moderátora z televizního pořadu *Nebezpečné vztahy*. Dle Kordova rozdělení subžánrů RS můžeme pořad *Nebezpečné vztahy* zařadit do kategorie *zpovědnice*. Do pořadu jsou přihlášení rodinně či vztahově spjatí účastníci, kteří se nedokážou vyrovnat s určitým mezilidským problémem (velmi typické je téma nevěry, otcovství, nedostatku peněz). Na základě jednotlivých rozhovorů s moderátorem a interakcí mezi jednotlivými účastníky se publikum (které je ve studiu také přítomno) a diváci dozvídají o původu problému a o vztazích mezi účastníky. Vyvrcholením dílu je následné odhalení jednoho z účastníků, většinou na základě detektoru lži, kterým účastníci prochází před vstupem do soutěže. Pořad *Nebezpečné vztahy* lze zařadit mezi RS, neboť projektuje reálný život a vyvolává silné emoce na straně diváka, který si rovněž k jednotlivým aktérům vytváří buď kladný, nebo záporný vztah. Pořad je vysílán od roku 2016 na TV Barrandov. Moderátorem *Nebezpečných vztahů* je oblíbený český moderátor a zpěvák Honza Musil⁵². Pořad je vysílán každý všední den, v roce 2017 vznikla speciální edice *Nebezpečných vztahů* s podtitulem *Jak to dopadlo?!* ve které moderátor po určité časové prodlevě navštívil předchozí účastníky a vedl s nimi rozhovor o tom, co jim pořad přinesl a jak se jejich vztahy změnil po odvysílání.

⁵² Skutečným jménem Jan Gareth Musil, v pořadu však vystupuje jako „Honza“.

4. 2. 1 Vyjadřování moderátora

Vyjadřování moderátora je ve sledovaném pořadu do značné míry spontánní a nepřipravené, lze je charakterizovat jako jazykově neformální. K tomu pak značně přispívá i neformální charakter pořadu, který je založen především na dialogičnosti. Za velmi výrazný rys Musilova projevu považujeme střídání mezi vykáním a tykáním při oslovování jednotlivých účastníků:

mod: dobrý den – posad'te se štěpáne

(....)

mod: (...) je tady někdo – komu malinko nadržuješ a neříkáš úplnou pravdu?

mod: dobrý den - ted' vypadáš jako - teda ted' vypadáte - pardon já se omlouvám já chvíli tykám chvíli vykám...

Sám si tuto skutečnost uvědomuje a často se v průběhu relace opravuje (*Omlouvám se, já chvíli tykám, chvíli vykám; já sem zase začal spontánně tykat promiň*). Dalším výrazným rysem Musilova projevu je jeho zřejmá předpojatost vůči jednotlivým účastníkům, ač by jako moderátor pořadu měl působit objektivně a nestranně. Musil se často sám zapojuje do subjektivního hodnocení účastníků:

mod: (...) na druhé straně – jonáši – mě připadáš jako potpantoflák který se schovává za nějakou masku a neumí vůbec zaujmout pozici chlapa a říct jeden pádný argument

(...)

T: (...) doma sem asi potpantoflák (ukáže na moderátora)

mod: podle mě ano

Na otázku na svou neobjektivnost v rozhovoru pro Český rozhlas reagoval: „*Pokud bych dotyčnému člověku ruku nepodal v normálním životě, nepodám mu ji ani ve studiu. Já si nemusím na nic hrát.*“⁵³ V pořadu volí nespisovnou češtinu s častým používáním vycpávkových slov: *tak; že vy jako chápete že on to jako nechce podporovat; no; že.; hele může se to stát; jakoby*. Slovosled je často neuspořádaný, důvodem je spontánnost projevu, příp.

⁵³ VESELÝ, Luboš X.: *Honza Musil: Dědeček je na světě od toho, aby kazil rodičům výchovu*. [online] 2020 [cit. 25.10.2020] Dostupné z WWW: <<https://region.rozhlas.cz/honza-musil-dedecek-je-na-svete-od-toho-aby-kazil-rodicum-vychovu-8137752>>.

přerušeni výpovědi jiným účastníkem. Dalším výrazným znakem je jeho zjednodušená výslovnost: *řek; přijde; chovaj; víc věcí; de o vážnou věc; pude umýt okna; podme* či záměna „é“ na „ý“ u adjektiv: *kterýho; jaký seance; já čekal že řeknete nějaký moudro; je to docela znatelný; zkuste otevřít ty svý krásný oči; zkuste myslet na hezký věci; to je docela důležitý; chlapský věci; takový hezký vyznání lásky; je pořád v tvým šuplíku; v den tý hádky; je ti jasný; to je hrozně hezký; to je podstatný; identický; nedůvěryhodný; na druhý straně; blbý nebo záměna „ý“ na „ej“: *otevřenej; časopis kterej byl otevřený; víc soukromejch věcí; když byl zavřenej; šťastně ženatej; takovej; jestli byl věrnej*. Zřídka vyslovuje protetické v: *my sme si vo tom povídali v zákulisí* nebo nespisovné výrazy: *čtrnáct tisíc litrů; schováváš se za náskou masku; na to bych se vyprd* či špatné použití předložek: *no ale z mýho pohledu nezáleží*. I přes značně expresivní vyjadřování se však moderátor vyhýbá vulgarismům.*

Moderátor často subjektivně hodnotí účastníky pořadu: *vy tady sedíte taková nezúčastněná; já se mu na druhý straně promiňte nedivím teda ale; marie z toho opravdu vychází zatím s tou svatozáří; člověk by neměl pít kláro; tomáši na druhou stranu já si nemyslím že ty svoji ženu ještě miluješ; upřímně řečeno, styďte se; jde pořád o vztah dvou - myslím si - sympatických lidí; postavte se k tomu jako chlap; když se na vás dívám tak byste si měla srovnat ten život; to je takovej sympaták; šárko já tady zatím vidím prostě normálního chlapa při vši úctě; jestli mám pocit že někdo psychiatra bude potřebovat tak to dneska při vši úctě budete vy; hysterická dáma; já vás budu brát jako racionální slušnou ženu; si pitomec; si nemehlo který se neumí hlídat aby neotěhotněla ta druhá a to i v podobě řečnických otázek: *pavle upřímně sou peníze náplast na to že přijdete o vztah s dětmi a se svojí milovanou ženou?; můžete mi říct karle co to má za smysl?; nejsem žádný psycholog ale myslíš si že takhle se chová táta svého syna?; neměl si čas na ženu se kterou čtyři roky plánuješ budoucnost?; leono dva roky nevíš jak to máš říct své nejlepší kamarádce?; připadá ti to opravdu normální?**

Často rekapituluje vyjádření účastníků nebo po nich vyžaduje zopakování pronesených názorů, aby rozhovor působil srozumitelně a diváci se mohli stále orientovat: *ticho ticho já to chci slyšet ještě jednou; jestli tomu teda dobře rozumím tak ste na straně leoše - že vy jako chápete že to jako on nechce podstupovat; můžete mi to vysvětlit ještě více?; co se stalo?; já chci vědět to co jste nakousla; ještě jednou se zeptám na jednu věc; jestli já to tedy dobře chápu; petře podme vysvětlit vlastně to co se tady odehrává*. V pořadu často subjektivně hodnotí doposud pronesené teze účastníků: *to je hrozně hezký; to je fajn - to je důležitý; takový hezký vyznání lásky; což si*

myslím že je úplně super; no vypadá to jako romantika ale ona to zas taková romantika není; mě to už připadne prostě humorné; tomu teďka nerozumím; já osobně si myslím; to se mi líbí; já si teda myslím - když se na něj takhle dívám; myslím že tady je to úplně v pořádku; k tomu asi není co říct; tak já si myslím že o tom jsme víceméně nikdo nepochybovali; to si děláš legraci; to snad nemyslíte úplně vážně; to je hodně zajímavé.

V závěru každé relace promlouvá k divákům za kamerou, shrnuje děj a dodává k němu ponaučení či radu divákům: *já si myslím že některý ty věci a sílenosti k životu zkrátka patří; a tak vy si doma dejte se svým partnerem nebo partnerkou taky pusy; neuvěřitelný nebezpečný vztah kamarádky vůči kamarádce; já vám přeju abyste kolem sebe měli jenom skvělé lidi; na každou lež se přijde protože lež má krátké nohy; dnes to naštěstí dopadlo dobře a doufám že takové nebezpečné vztahy ve svém okolí neprožíváte nepotkáváte a nežijete; já si sice myslím že láska je hezká věc ale ta mysl a rozum by měla být na prvním místě; a vám popřeju rozhodně lepší vztahy než ty které tady občas prožíváme; já vím že vy se na nás díváte a sem za to strašně moc rád a budu se těšit u dalších nebezpečných vztahů..*

Jeho velmi výrazným rysem je naléhavost na účastníka RS k přiznání či vyznání se z daného problému, to bývá doplněno neustálým tázáním se na konkrétního účastníka: *přísaháš?; a nemohlo to být třeba tak že se opil natolik že bys ty peníze vzal?; nechceš nám říct kde je těch dvě stě tisíc kláro?; ptám se tě naposledy; alicie ale já se ptám proč?; jonáši můžete mi to někdo z vás dvou vysvětlit?; můžeš mi vysvětlit detektor lži?; můžeš si mi dívat do očí a prostě mi říct co se stalo?; pavle proč jste mi lhal; proč? a to mě zajímá; já to chci slyšet znovu a tady; a není to třeba informace kterou bysme mohli vědět? nechcete mi třeba něco říct? nebo komentování prožívání účastníka na základě jeho neverbálních projevů: *teďka se usmíváš - to je znamení jakože nevíš z který do který; vypadá to teda ludvíku že seš docela nervózní - ono poklepávání nohou a druhou nohou a střídání to je takový zvláštní; od něho se nic nedozvíte on se jenom culí.**

Často se také pokouší uklidnit situaci a napětí, které mezi účastníky graduje: *nechejme toho; no tak no tak!; takhle daleko zajít je myslím zbytečný; ale no tak jsme dospělý lidi; no tak kluci kluci; mariano klid; přátelé přátelé přátelé.* Pouze výjimečně se nechává rozhodit a zvyšuje hlas: *ale teď mluvím já!; tu slovní zásobu trošku mírni nebo si to budu brát osobně; no tak jestli mluvíš o teplouších tak se dívej hlavně na mě; běž si prosím tě sednout tam pro klid duše; ale*

dost!; ne!; bože tak tohle už ale poslouchat nebudu; teď zase chvíličku já!; mě už je z toho docela špatně.

Moderátor často inklinuje k používání deminutiv: *takový malý kousíček; je to pořád dokolečka; v hospůdce; chvíličku*. Často používá zdvořiliny jmen samotných účastníků: *máte výbornou ženu zuzanku; posad'te se klárko; chopili jste se s vaší ženou olinky* nebo ironizuje svou výpověď: *to se nedá leda že by za vás mluvil duch svatý; no to chápu že to ví když to víme i my; já bych se bál že mě hodí přes palubu; a není trochu podobnej i zuzce?; a teď tě Šárka začne milovat a ty ji budeš milovat?; sou to trochu pohádky tisíce a jedné noci no; my sme jí chtěli obrat jenom o toho půl milión chápu to dobře?; já vím proč byste někýmu musilovi měla půjčovat mobil; jakože by byl můj milenec?; není to detektor lži protože ten by musel graficky lítat tak že by se z toho zbláznil*. Jak již rovněž bylo uvedeno výše, moderátor se zdržuje vulgárních výrazů, proto jsou v jeho promluvách obsažené jen zřídka: *když se někdo chová jako prase; no tak jestli mluvíš o teplouších*.

4.3 Seznam užitých transkripčních značek

Analýza prvků verbální agrese a projevů nezdvořilosti bude provedena na jazykovém materiálu, který byl získán přepisem jedenácti vzájemně nenavazujících dílů třetí řady televizního pořadu *Nebezpečné vztahy* vysílaných na televizní stanici Barrandov v roce 2017. Stopáž jednotlivých dílů činí 40 minut, v přepisu však zaznamenáváme pouze posledních 15 minut pořadu, ve kterých dochází k nejsilnějším a nejvypjatějším interakcím mezi jednotlivými účastníky. Jednotlivé díly pořadu byly zveřejněny na oficiálních stránkách televize Barrandov, momentálně jsou však již nedostupné.

Každá relace je v přepisu rozdělena, předchází jí pak krátké seznámení s kontextem daného dílu, ten ale již přepsán není. Přepis není proveden foneticky. Tvary slov jsou zapsány ve zvukové podobě (*kamarádckej, řek, silvijs, fejsbuk*), ponecháváme také nespisovné výrazy (*ňákou, opálenej, hezkej, dobrej, vono, bysme*). Vulgarismy v tomto pořadu nejsou hojně využívány, do přepisu je zaznamenáváme v plném znění, ač jsou v pořadu tzv. vypípané. Překrývající se repliky jsou v přepisu znázorněny třemi tečkami. K dokreslení situace jsou v přepisu často užitý poznámky v kulaté závorce značící mimojazykový kontext a doplnění situace mluvčího.

Vzhledem k častému užití ironizujících expresiv jsou tyto výrazy označené hvězdičkou na začátku daného výrazu. Mluvčí mají taktéž tendenci opakovat již řečené pasáže nebo si tzv. říkat něco jenom pro sebe, tato mluva je v přepisu oddělena od ostatních promluv špičatou závorkou. Ke znázornění atmosféry vysílání jsou užity pozitivní či negativní smajlíci, jejichž zdvojnásobením v přepisu je znázorněna zvyšující se intenzita daného prožitku (tedy jeden smutný smajlík zaznamenává překvapený šum publika, dva smutné smajlíky představují už jasně dané nespokojené vyjádření publika prostřednictvím tzv. bučení).

!	výkřik
?	vysoké stoupanutí hlasu
-	přerušování promluvy
...	nedokončená výpověď
<>	řečeno pro sebe
()	komentář přepisovatele
*	řečeno s ironií
😊	potlesk
😊😊	smích
😞	vyjádření překvapení
😞😞	vyjádření nespokojení

4. 4 Komunikační situace v RS Nebezpečné vztahy

V každém díle se setkáváme se čtyřmi účinkujícími a moderátorem. Účinkující, kteří do studia přicházejí postupně, usedají do dvou křesel naproti moderátorovi. Ve studiu je rovněž přítomno publikum, které bezprostředně reaguje na výpovědi účinkujících, většinou prostřednictvím paraverbálních prostředků, výjimečně slyšíme zřetelnou verbální odezvu určité osoby z publika:

L: jo? Kdyby nebylo vás tak bysme už třeba něký dítě měli protože bysme spolu spali víte?

Div: ano! 😊

Do studia také výjimečně přichází pověřená osoba ze zákulisí, která předává moderátorovi usvědčující materiál (většinou se jedná o obálku). Každá relace začíná krátkým nastíněním situace, která se bude probírat v daném pořadu, moderátorem:

mod: luxusní plavba lodí po karibiku se může stát osudnou pro manželskou dvojici olgu a ondra – ondra si totiž myslí že mu jeho žena byla během plavby nevěrná – ondra nás proto poprosil abychom mu pomohli odhalit pravdu – sledujte dnešní nebezpečné vztahy

Účinkující v pořadu můžeme rozdělit na tři typy. Prvním typem účinkujícího je osoba, jež se do pořadu dobrovolně přihlásila s určitým problémem, který má v úmyslu vyřešit. V našem obsaženém jazykovém materiálu se jedná především o muže či ženy, kteří se cítí nesví v partnerském vztahu (strach z nevěry, nejistota ohledně otcovství, obtěžování bývalého přítele, odcizení ve vztahu), setkáme se zde ale také s problémy mezi přáteli (zcizení peněz, nařčení ze špatné výchovy dítěte). Tyto osoby vstupují do studia jako první a vedou s moderátorem dlouhý dialog, ve kterém nastiňují důvod přihlášení se do pořadu a své obavy.

Druhým typem účinkujících je postava pozvaná do studia, která tvoří s postavou již usazenou hlavní aktéry daného konfliktu. Jedná se o postavy rodinně či kamarádsky spjaté s určitým nevyřešeným konfliktem, který se má v Nebezpečných vztazích vyřešit. Interakce mezi těmito dvěma účinkujícími od počátku vysílání signalizuje jistou nevraživost a nepohodlnost projevu, která v pořadu stupňuje až do samotného konce. Třetím typem účinkujících jsou hosté, kteří nejsou účastníky hlavního konfliktu, ale přesto mají k dané problematice co říct. Jsou rovněž pozváni do studia samotným zákulisním týmem a doplňují informace spjaté s kontextem, o jejich přítomnosti doposud nevěděli ani samotní účinkující. Tyto postavy jsou často v celém pořadu nestranné a nezapojují se příliš do komunikace.

mod: jasně takže jenom kontakt s leonou – jaká je leona protože ona dneska moc nemluví teda tak tedy aby taky trochu tedy – jaká je leona?

Chování této tzv. třetí postavy můžeme rozdělit do dvou typů, které se v prepisech opakují. Často jsou hosté z této třetí skupiny pozváni do studia již seznámeni s konfliktem a jsou schopni doplnit informaci, která razantně mění celé stanovisko a názory účinkujících.

K: v žádném případě nechci obhajovat to co karel udělal - jak obrovská to byla blbost - to pozná - to už ví sám – ale - myslím si - aby bylo správný - aby jeho rodina věděla i to - co možná ještě ani netuší

mod: netuší to určitě - já vím kam míříte a schválně sem si vás nechával jako překvapení jednak pro karla - jednak tématicky pro bětka a pro radka - řekněte jim to

P: pravda totiž je taková že karel své rodině peníze posílal

Druhým a častějším způsobem práce s tímto třetím typem postav je odhalení a usvědčení daného účinkujícího jako strůjce konfliktu, který mezi účinkujícími probíhá. Toto odhalení ve větší míře netuší ani samotný moderátor a dochází k němu až na konci pořadu.

mod: a já teda - aby to bylo ještě všechno kompletní - tak my sme položili pár otázek i kláře protože je taky chůva - klárko my sme se tě zeptali jestli si ty někdy měla intimní poměr s jonášem - ty si odpověděla že ne a tady mám odpověď - nechceš nám něco říct? nebo to mám přechíst?

K: já sem s ním nespala

mod: detektor lži tvoji odpověď vyhodnotil jako lež

Jak jsme již zmínili, v pořadu se z důvodu zjištění podstatných informací pracuje s detektorem lži. Ten v pořadu není nijak blíž specifikován, většinou moderátor dostane výsledky od osoby ze zákulisí do rukou a z předloženého papíru předčítá, jak detektor lži u jednotlivých účinkujících dopadl. Detektor lži často odhaluje nečekaná zjištění, která více vystupňují už tak napjatou situaci v pořadu.

mod: přátelé to je jako kolovrátek - mám vytáhnout list s detektorem lži?

O: (k Olze) chceš to vědět?

Og: ano

mod: (k Ondřejovi) tak já si myslím že hlavně ty to chceš vědět takže...

O: no já sem přesvědčenej o tom jak to bude

mod: tak samozřejmě testy dé en á které sme nechali udělat vašemu nejmladšímu synovi michalovi přinesly jasný výsledek - jasné zjištění - že ondro - nejsi otcem michala

O: (k Olze) ty couro jedna!

Setkáváme se zde však ještě s jinou možností usvědčení daných účastníků prostřednictvím zákulisního týmu a to je tzv. tajný agent Petr, který vstupuje do života účastníků a snaží se z nich nenápadně vymámit požadované usvědčující informace. Tyto informace pak předkládá rovněž na konci pořadu, kdy je moderátorem pozván do studia, a to formou telefonního záznamu či záznamu z tajné kamery.

mod: miloš horňák – jinak je to ale náš kolega petr – náš kolega petr který v našem týmu pracuje od samého počátku a já si myslím že je teď ten správný okamžik aby přišel sem k nám do studia – petr přichází

(...)

P: no tak nás to prvně hrozně jakoby zaskočilo takže sme začali mnohem hlouběji pátrat a pak sme přišli na to jak se dostat k informacím a...

mod: jak prosímtě?

P: využili sme jakoby takový falešný informace kterou sme pustili do mateřský školky o právníkovi kterej se zaobírá odebíráním dětí z péče

mod: co se ale potom stalo když vezmeme v potaz toho právníka který – teda jestli chápu dobře tak opravdu jako neexistoval?

P: nene

Vyostřená situace v závěru dílu, kde již jsou odhaleny veškeré zatajované informace, jak od účastníků, tak i ze zákulisí, často končí odchodem jednoho z aktérů do zákulisí, aniž by pořad skončil.

H: nezlobte se ale já se nenechám urážet – naschledanou (zvedá se a odchází do zákulisí)

div: 😞 😞

L: (na Helgu) počkej počkej nikam nechod'

T: (na Helgu) kam utikáte?

5. Analýza komunikace v reality show Nebezpečné vztahy

V prepisech jazykového materiálu pořadu Nebezpečné vztahy se setkáváme především s útoky na pozitivní tvář účinkujících. Pořad je orientován na vztahy v rodině a mezi přáteli, proto je ve většině sporů hlavním jádrem konfliktu chování účastníka v partnerství a v jeho soukromí.

5.1 Útoky na pozitivní tvář

V Nebezpečných vztazích se velmi často setkáváme s partnerskou dvojicí, ve které dochází k určitému konfliktu zabraňujícímu spokojenému vztahu. Existenci osobního problému si uvědomuje především osoba, jež se do pořadu přihlásila, naopak často se setkáváme s případy, kdy osoba druhá daný konflikt zcela popírá.

L: já sem psychopat že chci vědět jestli je to můj syn nebo tvůj?

B: ale já ti říkám že můj syn to není

Š: je tvůj – ludvíku - tvůj syn

L: tak nech udělat ty testy

Š: ty ses prostě zbláznil

L: ty ses zbláznila když nechceš udělat testy - ty se bojíš že vyjde pravda na povrch

Š: ne ty ses prostě neměl vůbec ženit - vůbec ne - já bych si ty testy udělala potom kdybys chtěl - já bych měla v klidu alimenty - našla bych si někoho jiného a bylo by to v pohodě - proč sem si tě vůbec vzala?

L: našla by sis tohohle teplouše možná tak akorát

Š: ty mi nevěříš

Ludvík (L) je přesvědčen, že mu jeho žena Šárka (Š) lže ohledně otcovství syna. Nevěří, že je skutečným otcem, za kterého považuje Šárčina bývalého přítele Bohdana (B). Ludvík se do Nebezpečných vztahů přihlásil právě proto, aby zjistil, kdo je biologickým otcem dítěte. V mediálním prostoru zcela nekompromisně hlásá svou pravdu a odmítá přistoupit na Šárčiny a Bohdanovy argumenty. Důkaz vidí v tom, že si Šárka odmítá nechat udělat testy DNA (*ty se bojíš že vyjde pravda na povrch*). Ta celou situaci zcela popírá a tvrdí, že s Bohdanem žádný poměr neměla (*ty mi nevěříš*).

Osoba, jež se do Nebezpečných vztahů přihlásila s cílem vyřešit partnerský konflikt, velmi často považuje právě svého partnera za původce celého problému. Dochází zde k ohrožení

pozitivní tváře osoby znehodnocením jejího postavení ve vztahu. Často se v pořadu setkáváme s nařčením z nevěry, které se nakonec prokáže jako nepravdivé.

Š: *tak se koukni jak se chováš*

mod: *ludvíku, - víš o čem si doma povídají? zeptal ses na to teď své ženy?*

L: *povídají si o tom co si vezme na sebe na další sex*

Š: * 😊 😊

mod: *prosím tě šárko...*

Š: *ano?*

mod: *můžeš říct svému muži o čem se hlavně bavíte?*

Š: *o dovolených*

Ludvík zde zcela explicitně ohrožuje pozitivní tvář Šárky veřejným ponižováním a nařčením, že ho podvádí s Bohdanem, nebojí se užít vulgárnějších slov, neboť je zcela přesvědčen o své pravdě (*povídají si o tom co si vezme na sebe na další sex*). Ta na tuto situaci reaguje pouhým ironickým posměškem, přesto se v pozici cítí nepříjemně a snaží se jeho chování a výpady proti své vlastní osobě regulovat (*tak se koukni jak se chováš*).

Několikrát ale nastala situace, kdy nařčenou osobou není přímo partner, ale již zmíněná třetí osoba. V následujícím příkladu vyčítá Leoš (L) věštkyni Helze (H), že zmanipulovala jeho manželku Klaudii (K), se kterou se už dva roky pokouší o dítě. Leoš ohrožuje pozitivní tvář Helgy užitím výsměchu a ironie při výčtu praktik, které po Klaudii vyžadovala.

L: *vždyť to hraničí s bláznovstvím*

K: *(na Leoše) nech ji domluvit! nech ji domluvit - proč ji nenecháš domluvit?*

H: *heleďte vy byste chtěl...*

K: *(na Leoše) nech ji domluvit*

H: *vy byste chtěl všechno hned*

L: *(na Klaudii) jo ty si taky blázen jako vona*

K: *budu blázen když s tebou budu mít dítě*

H: *todlencto sou všechno procedury který trvaj který nejdou hned - nejde si lusknout prstem a mít hned dítě když člověk není srovnanej tak jak potřebuje*

L: *a kde vy berete ty vaše rady co máme dělat - taky lusknete prstem a...*

H: moment...

L: ona vám vlítne do uší ta rada...

H: to nejsou moje rady

L: nebo to co máme dělat jíst tady shnilý vajíčka?

H: zastavte...

L: a lízt do ledový vody - to je normální podle vás?

Leoš se dopouští ohrožení pozitivní tváře Helgy při zesměšnění a degradování její práce coby věštkyně, zdůrazňuje její vybočování z běžných norem (*vždyť to hraničí s bláznovstvím*). „Utahuje“ si zde z jejích praktik (*nebo to co máme dělat jíst tady shnilý vajíčka?*), Helze je tato poloha nepříjemná a místo pádných argumentů se snaží situaci uklidnit (*moment; zastavte*). Do komunikační výměny vstupuje také Klaudie, která se Helgu snaží podpořit v momentech, kdy Leoš Helze tzv. „skáče do řeči.“ (*nech ji domluvit*).

K ohrožení pozitivní tváře často dochází ke konci pořadu, tehdy se totiž prostřednictvím detektoru lži či výpovědi třetí osoby dozvídáme společně s účastníky jádro konkrétního konfliktu, za kterým často stojí osoba ve studiu. Tato osoba je následně hodnocena nejen účastníky pořadu, ale i moderátorem, příp. publikem a je nucena doznat se. Tato situace následně nutí danou osobu zachovat si pozitivní tvář, často přitom volí strategii popírání nebo házení viny na druhé.

mod: všechny...

D: je to tady...

mod: za ním jezdily do vězení a posléze když ho pustili...

Vi: (k Vladimírovi) takže mi chceš říct že všichni okolo tebe tady lžou?

V: (k Vilmě) nevěř tomu

mod: vilmo...

Vi: (k Vladimírovi) všichni lžou jenom ty máš pravdu

V: budeme spolu žít, bude to fajnový

(Vilma dá Vladimírovi facku)

Vi: to snad nemyslíš vážně!

Když se Vladimír (V) přizná k tajnému dopisování s cizími ženami, snaží se zachovat pozitivní tvář a odmítá přijmout vinu. Nezajímá ho názor publika, moderátora nebo ostatních účastníků, jeho obhajoba je směřována pouze k přítelkyni Vilmě (Vi), kterou se snaží přesvědčit, že nic řečeného není pravda (*nevěř tomu*). Vilmu však jeho zarputilé odmítání naopak rozčiluje, je si vědoma, že jí Vladimír lže (*všichni lžou jenom ty máš pravdu*). Vilmina reakce na Vladimírovo chování je agresivní.

Jak již bylo zmíněno, ohrožit pozitivní tvář si mohou i účastníci sami. Tato situace nastává většinou v případech, kdy účastník ztrácí emocionální kontrolu nad výsledkem, který se obrací proti němu. Místo, aby komunikanti zachovali kladnou tvář a snažili se racionálně vysvětlit své pohnutky, často se uchylují k užití vulgárních výrazů, příp. ze studia odcházejí.

T: prosímte přestaň - proč si bláznivá?

K: ty si úplná kráva

T: a tobě přijde normální házet mu hlínu do postele?

K: ty si blázen

T: nechat se takhle - (k Leošovi) já sem tě jenom chtěla - jenom sem ti to chtěla ukázat - jenom sem ti to chtěla ukázat

L: a cos mi jako chtěla ukázat?

T: jak je labilní jak se nechá zmanipulovat

L: jak můžeš mi takhle kazit život? dva roky života si nám takhle zkazila

T: todlencto by si chtěl aby byla matka tvého dítěte (ukáže na Klaudii)? todlencto má byt matka tvého dítěte? vychovávat novýho člověka?

mod: terezo – terezo...

T: vždyť je úplně labilní

Dochází zde k vyvrcholení dlouhodobě emočně vypjaté situace. V závěru pořadu se dozvídáme, že Tereza (T) chtěla záměrně poškodit vztah mezi Leošem (L) a Klaudií (K), neboť se jí Leoš líbí. Když se k tomuto faktu sama přizná, začne se bránit a pokouší se udržet svou pozitivní tvář vysvětlením, že Leošovi chtěla ze špatného vztahu pomoci (*já sem ti to chtěla ukázat; jak je labilní jak se nechá zmanipulovat*). Ke své obraně však užívá hrubých hanlivých prostředků adresovaných na Klaudii (*todlencto by si chtěl aby byla matka tvého dítěte?*). Leoš její argumentaci nebere v potaz, cítí se dotčen. Do této situace také vstupuje moderátor, který

se snaží afektivní chování Terezy uklidnit. Tereza se místo zachování své pozitivní tváře dopouští naopak jejího ohrožení, neboť hanlivě útočí na Klaudii a chová se hystericky. Její emoční nevyrovnanost je zde podpořena rozbitím větné stavby, často se dopouští nedokončené výpovědi nebo opakuje již pronesené repliky (*já sem tě jenom chtěla - jenom sem ti to chtěla ukázat - jenom sem ti to chtěla ukázat*).

5. 2 Útoky na negativní tvář

S ohrožením negativní tváře účinkujících se zde setkáváme méně než s ohrožením tváře pozitivní, přesto se však jedná o častou komunikační strategii. S motivem vyhrožování jednotlivých mluvčích se setkáváme v emočně vyhocených situacích, které vedou až k agresivnímu chování. Často je toto vyhrožování spjaté se vstáváním daných účinkujících z gauče a fyzickému pošťuchování, na které moderátor často reaguje vyzváním, ať se účinkující uklidní a vrátí se na gauč. Ač řada těchto sporů graduje až k možnému fyzickému boji, v našich prepisech k takové situaci nedošlo.

T: (k Vladimírovi) už ji nech ty vole

(Tomáš vstává a jde směrem k Vladimírovi)

Vi: ne

V: (k Tomášovi) vypadni

(Vladimír vstává a jde k Tomášovi)

T: už ji nech ty vole

V: a co tys jí udělal?

mod: nechte toho

(moderátor se postaví mezi Tomáše a Vladimíra)

Tomáš (T) je bývalý manžel Vilmy, která momentálně chodí s Vladimírem (V). Mezi těmito dvěma účastníky panuje značné napětí už od začátku vysílaného dílu. Oba muži se vzájemně snaží překřikovat a negovat názory druhého. Jejich nepřátelské rozpoložení následně vyústí až k užití imperativů na obou stranách, kterými se oba účastníci snaží demonstrovat vlastní nadřazenost (*už ji nech; vypadni*). Tomáš se snaží zdůraznit své dominantní postavení v konverzaci výplňkovou frází *ty vole*. Celá tato situace vede k momentu, kdy oba mluvčí vstávají, jdou proti sobě a vzájemně vnikají do osobních prostorů, v tento moment opět nastupuje moderátor, který se snaží danou situaci uklidnit (*nechte toho*).

V prepisech analyzovaného jazykového materiálu se setkáváme rovněž s příkazy souvisejícími se zastavením řečového proudu mluvčího.

J: to se přece stane že je nespolehlivý ten detektor

mod: co se stalo?

A: (k Jonášovi) mlč!

mod: co se stalo?

Mluvčí také ohrožuje negativní tvář jiného mluvčího prostřednictvím příkazu jak k obraně své (*já ti řekla ať na mě nekřičíš!*), tak k obraně jiného účastníka.

L: vždyť to hraničí s bláznovstvím

K: (na Leoše) nech ji domluvit! nech ji domluvit - proč ji nenecháš domluvit?

H: heleďte vy byste chtěl...

K: (na Leoše) nech ji domluvit

Účastníci v Nebezpečných vztazích často inklinují k připomínání slibů, které nebyly dodrženy (*celých těch pět let jí sliboval že si jí vezme*). Setkáváme se však i s případy, kdy si mluvčí prostřednictvím vlastního slibu sám ohrožuje vlastní negativní tvář.

P: moje kontakty prostě mi slíbily – prostě do roka dám to všechno do pořádku

L: jasně to sou pořád sliby sliby

Ohrožení negativní tváře účinkujících však může probíhat i na základě prostého vyjádření díků. S tímto projevem se zde setkáváme výjimečně, většinou v závěru relace, kdy účastníci děkují moderátorovi za čas a možnost vyjádřit se v pořadu.

mod: a zkuste myslet na hezký věci – na to že třeba někdy přijde to dítě – někdy to není hned a někdy se to povede úplně náhodou – hodně štěstí

K: děkujeme

mod: leoši...

L: děkujeme a já vám ještě poděkuju že ste klaudivi otevřel oči

K: děkuju

5. 3 Projevy nezdvořilostních strategií

Následující oddíl bude věnován projevům nezdvořilostních strategií definovaných podle Jonathana Culperera (viz kapitola 2. 3. 1). V prepisech se nejčastěji setkáme s projevy přímé nezdvořilosti a negativní zdvořilosti. V hojném množství můžeme analyzovat i projevy pozitivní nezdvořilosti. Naopak zdvořilost falešná či odepření zdvořilosti jsou zde demonstrovány méně.

5. 3. 1 Přímá nezdvořilost

Projevy přímé nezdvořilosti, především prostřednictvím vyhrožování a vulgárního oslovování, se vyskytovaly v sedmi dílech z jedenácti analyzovaných. V následující ukázce je Pavel (P) označován za stalkera a psychopata bývalou přítelkyní Šárkou (Š). Přímé nezdvořilosti prostřednictvím ponížení mluvčího se však následně dopouští i moderátor, když za psychopata označí Šárku.

P: já sem ti nikdy nevyhrožoval smrtí v esemesce

Š: jo vyhrožovals mi smrtí v esemesce

P: jako o tom fakt nevím

Š: takže ty si nepsal žádný výhružný esemesky?

P: ne to fakt ne

(...)

Š: jo to je v pořádku to je normální to dělá každej normální člověk když se rozejde že píše něký kraviny

P: dobře víš že sem v tom dletom směru trochu více agresivnější ale nikdy bych ti nenapsal že bych tě někdy zabil

Š: tak to řekni psychoušovi ne abys byl normální

mod: přátelé přátelé přátelé – psychouše nebudeme nazývat jako psychouše protože jestli mám pocit že někdo psychiatra bude potřebovat tak to dneska při vši úctě budete vy (na Šárku)

Šárka je přesvědčena, že Pavel lže a na jeho projevy nepochopení reaguje útočně a ironicky (*jo to je v pořádku to je normální to dělá každej normální člověk když se rozejde že píše něký kraviny; tak to řekni psychoušovi ne abys byl normální*). I ona se tedy dopouští vůči Pavlovi

přímé nezdvořilosti. Nejvýrazněji tento jev ale vnímáme u moderátora (mod), který označí Šárku za osobu, jež potřebuje lékařskou pomoc (*protože jestli mám pocit že někdo psychiatra bude potřebovat tak to dneska při vši účtě budete vy*).

5. 3. 2 Pozitivní nezdvořilost

Snaha vyvolat konflikt, případně poukazovat na témata pro druhého komunikanta nepříjemná, byla analyzována v šesti dílech z jedenácti. S projevem pozitivní nezdvořilosti se setkáváme u rozhovoru mezi dcerou Dianou (D) a matkou Vilmou (V).

D: no tak jako vím to že určitě moji mamku nemiluje tak jak píše

V: (k Vilmě) nevěř tomu

Vi: (k Vladimírovi) to nemyslíš vážně todleto

V: vilmo nevěř jí protože to je všechno...

Vi: chceš mi říct že já nemám věřit svý vlastní dceři?

D: já se chci teda...

Vi: (k Vladimírovi) to nemyslíš vážně todle

V: vilmičko...

Vi: neříkej mi vilmičko

V: vilmo...

T: buď frajer a řekni to teda

V: (k Vilmě) zlatičko sou to všechno intriky tvého muže který zmanipuloval i svoji dceru

Diana chce své matce vysvětlit, že si její přítel Vladimír (V) tajně dopisuje s cizími ženami, uvádí tedy téma, které je pro mluvčího nepříjemné (*určitě moji mamku nemiluje tak jak píše*). Vladimír na její výroky reaguje defenzivně, vše popírá a naléhá na Dianu, aby dceři nevěřila (*nevěř tomu*). Nakonec se uchyluje i k nařčení otce a manžela Vilmy, kterého pokládá za strůjce nesmyslné lži o jeho údajném dopisování s cizími ženami (*to sou všechno intriky tvého otce který zmanipuloval i svoji dceru*).

5. 3. 3 Negativní zdvořilost

Nejčastěji používanou nezdvořilostní strategií v RS Nebezpečné vztahy je negativní zdvořilost, která byla analyzována v devíti dílech z jedenácti. Negativní zdvořilost se v komunikačních situacích vyskytuje často prostřednictvím zesměšňování a opovrhování adresáta, nejčastější

strategií jsou ironie, sarkasmus nebo nadměrné užívání deminutiv. V následující ukázce užije Ludvík (L) při konfrontaci s Bohdanem (B) negativní zdvořilost v podobě zesměšnění jeho práce v továrně na šrouby a sám se tímto způsobem staví jako dominantní mluvčí v komunikaci.

Š: (na Ludvíka) ty seš prostě blázen

B: ať vidí národ jaký si idiot - takhle se chovej v tý tvý šroubárně kde makáš prosímtě

Opět se zde také setkáváme s projevem negativní nezdvořilosti ze strany moderátora.

mod: a protože ondrovi bylo špatně a byl pořád v kajutě tak ste se vlastně chopili společně se svojí ženou olinky

L: no – tak...

mod: dělali ste jí takový garde

L: jasně no

mod: jako maminka a tatínek by se dalo říct

L: když se tam tak toulala že jo

mod: jasně aby se jí něco nestalo že jo?

Moderátor (mod) využívá přehnaného užívání deminutiv při popisu kamarádského vztahu mezi manželským párem Zuzanou (Z) a Lojzou (L) a jejich přítelkyní Olgou (Og) a přirovnává jejich přátelství k rodičovskému vztahu. Tyto výpovědi také ironizuje (*jasně aby se jí něco nestalo že jo?*). Lojza se snaží o komunikační shodu s moderátorem, jeho nepřímé zesměšňování akceptuje. Tímto Olgu staví do nekomfortní pozice bezmocného dítěte, o které musí být postaráno, Olga se ale v této pozici může cítit ponížena.

5. 3. 4 Falešná zdvořilost

S falešnou zdvořilostí se v prepisech setkáváme výjimečně, pouze ve třech dílech z jedenácti. Většinou se jedná o ironizující výpověď, která poškozují jiného účastníka na základě jeho promluv nebo chování. V následující ukázce se Sandra (S) dozví, že Andrea (A) čeká s jejím manželem dítě. Na toto zjištění reaguje cynicky, jakoby ji tato skutečnost snad ani nepřekvapila. Užívá zdvořilostních výrazů ke gratulaci k miminku, které však vyznívají jako ironie. Souhlas se pak snaží získat kontaktní částicí *že jo?*

*S: spolu nespíte ne?! a miminko je jako z čeho? *z vody?*

mod: sandro myslím si – andreo budete si to muset vyřešit vy mezi sebou – (na Sandru) vám sliboval že si vás vezme a že se rozvede

S: ano chtěl odejít

mod: jediný co tady splnil tak to že řekl svý ženě že ji nemiluje

*S: *tak to je skvělý že je teďkom těhotná že jo*

5. 3. 5 Nevyužití zdvořilosti

Posledním typem nezdvořilostní strategie je nepoužití zdvořilosti. S ní se v prepisech setkáme pouze jednou, a to v rozhovoru mezi otcem Karlem (K) a synem Radkem (R). Karel se do pořadu přihlásil za účelem vysvětlit své rodině důvod nečekaného odjezdu do zahraničí a omluvit se. V průběhu rozhovoru se dozvíme, že Karel přes svého přítele Pavla rodině tajně zasílal peníze, na toto zjištění však Radek nereaguje s vděčností a k vyjádření svého rozhořčení užívá i vulgárních výrazů (*to znamená že se z toho mám posrat?*) či ironie (*myslíš těch pár tisíc – přeháním?*). Karel Radkovy výtky přijímá, neboť si uvědomuje své prohřešky, dovoluje mu tedy ohrozit svou pozitivní tvář, naopak se snaží situaci uklidnit tím, že přiznává své vlastní chyby (*jako to mi je jasný tohle já už vám nevrátím*). Komunikace je značně asymetrická.

R: to znamená že se z toho mám posrat? ty si poslal pár korun?

K: já...

R: kolik si toho prosímtě poslal - na patnáct let si opustil celou svoji rodinu - myslíš si že těch pár tisíc...

K: já - já vím že...

*R: *přeháním?*

K: já vím že ty peníze jako nic neřeší - jako to je mi jasný tohle já už vám nevrátím

V závěru vysílání se Karel snaží omluvit a udobřit si vztahy s rodinou. Na omluvu však Radek reaguje agresivně. Místo aby zdvořile omluvu přijal, tak otcí odmítá odpustit (*já ti na nějakou omluvu prosímtě seru*). Podobně pak reaguje i jeho matka Bětka, ta však reaguje mnohem klidněji, bez užití vulgarismů. Oba se záměrně dopouštějí nezdvořilostní strategie v podobě potlačení zdvořilostních prostředků, v tomto případě jde o přijetí omluvy. Bětka se následně dopouští i degradace postavení Karla v komunikační situaci při užití 3. osoby (*nechci od něj nic slyšet*).

mod: víte teď je asi ten správný čas abyste bětce a radkovi řekl to co chcete - doslova do písmene...

B: nechci od něj nic slyšet

mod: z očí do očí

K: (na Bětku a Radka) já - především bych se vám chtěl - nejenom vám ale i těm dvěma dětem který tady nejsou – (na moderátora) nejsou tady?

mod: nejsou - nejsou

K: opravdu omluvit - já vím že těch patnáct let - nechal sem vás tu - nechal sem vás v tom...

R: já ti na nějakou omluvu prosímte seru

5. 4 Porušování zdvořilostních maxim

Následně se budeme věnovat analýze porušování zdvořilostních maxim v RS Nebezpečné vztahy (podle klasifikace Geoffrey Leeche, viz kapitola 2. 2. 1). Nejvíce se v prepisech setkáváme s porušováním maximy taktu a souhlasu. Následně s porušením maxim skromnosti a velkorysosti. Porušování maxim shody a souladu jsme v rámci tohoto pořadu zahrnuli pod porušováním maxim souhlasu, neboť je jejich porušování projevováno totožným způsobem, a to především prostřednictvím nekooperativnosti mezi komunikačními partnery.

5. 4. 1 Maxima taktu

Porušování maximy taktu se dopouští velmi často samotný moderátor, tento jeho projev však do jisté míry nemůžeme považovat za negativní, neboť jeho hlavní funkcí v tomto pořadu je dotazovat se a doslova vymáhat informace z účastníků, ačkoliv jim pravda nemusí být příjemná a nechtějí ji vyslovovat nahlas. Maxima taktu je v pořadu porušována často, setkáme se s ní v rozboru osmi epizod z jedenácti.

mod: můžu mít jednu naprosto racionální otázku? kde berete peníze na složenky?

L: no to by mě taky zajímalo

H: tak já todlencto svým čarování...

L: správně ste to nazvala

H: spíš bílá magije...

mod: ano bílá magije to sem myslím řek sám myslím

H: mám dáno darem jo? není to tak že bych to začla studovat a začla se o to zajímat protože chci ale po celí generace v naší rodině to už funguje a mám to po svý mámě která...

mod: kde berete peníze na složenky?

V ukázce se moderátor (mod) dvakrát během jedné konverzace vrací k otázce peněz odeslaných vědmě Helze (H), která svou práci jako věstkyně vykonává zadarmo (*kde berete peníze na složenky?*). Helga se očividně vyhýbá odpovědi a snaží se konverzační téma přesunout, moderátor však její snahu zcela sabotuje přerušáním její výpovědi a zopakováním téže otázky.

5. 4. 2 Maxima velkorysosti

Porušení maximy velkorysosti můžeme do jisté míry vidět v rozhovoru mezi matkou Marianou (M) a manželským párem Lukášem (L) a Alicí (A). Lukáš a Alice se ve svém volném čase snaží pomáhat Marianě s výchovou jejího syna Artura, a několikrát týdně ho hlídají. V průběhu pořadu však zjišťujeme, že hlavním záměrem nebylo přátelské gesto a velkorysost manželského páru, ale snaha podmanit si malého Artura, který by časem mohl upnout k manželskému páru více než ke své vlastní matce. Toto zjištění je odhaleno v záznamu telefonního rozhovoru mezi advokátem Petrem (ve skutečnosti se jedná o Petra ze zákulisí štábu, o jehož značné a časté roli v komunikačních situacích již byla řeč) a Lukášem. Kromě tohoto příkladu byly v prepisech zaznamenány další dva příklady porušení maximy velkorysosti.

L: no potřeboval by sem pomoct s tím malým – jeho matka je blázen a je jen otázkou času kdy mu může ublížit – na to nebudeme čekat

P: a vy byste ho chtěli do opatrovnictví nebo ho předat do ústavní péče?

L: do opatrovnictví – jaký by byl postup?

P: tak nejlépe by bylo prohlásit ji za nesvéprávnou

L: zařídíme – co je na to třeba?

P: pošlete mi do esemesky váš ímejl a já vám pošlu potřebné informace

V telefonním rozhovoru zjišťujeme skutečné Lukášovy úmysly. Marianu označuje za blázna a tím se snaží obhajovat své jednání (*jeho matka je blázen a je jen otázkou času kdy mu může ublížit*). Když tyto informace vyjdou napovrch a manželský pár je usvědčen, Alice se snaží bránit tvrzením, že o ničem takovém doposud nevěděla. Hází tedy veškerou vinu na svého manžela, a tím se také dopouští porušení maximy velkorysosti (*já sem o tom dletom nevěděla;*

mariano to není tak jak vypadá). Její defenzivní chování je však zcela zbytečné, neboť jí nikdo nevěří, pokouší se tedy apelovat na Marianiny city (*ale já sem tvoje kamarádka; já mám jenom artíka ráda*). Mariana reaguje agresivně a ironicky, můžeme zde tedy rovněž vidět porušení maximy taktu (**jasně a chceš mi ukrást dítě a říct že sem nesvéprávná! – to si fakt děláš srandu ne todle není možný*).

mod: nechcete nám k tomu něco říct? adélo?

A: já sem v šoku – ne – já sem o tom dletom nevěděla – já sem...

mod: vy ste o tom nevěděla? (na Petra) je možný aby o tom druhý člověk nevěděl?

P: já si myslím že je to prakticky nemožný když sou oba manželé

mod: no – myslím si to taky protože na druhé straně jestli si posílal mejlem třeba nějaké podklady tak – potom- stejně potřebuješ vyjádření obou tak...

P: přesně tak

M: (na Adélu a Lukáše) já sem vám tak věřila!

A: mariano to není tak jak to vypadá

M: my sme byli kamarádky já sem si myslela že sme kamarádky!

A: ale já sem tvoje kamarádka (zlomí se jí hlas)

*M: *jasně a chceš mi ukrást dítě a říct že sem nesvéprávná! – to si fakt děláš srandu ne todle není možný – já sem ti tak věřila!*

A: já mám jenom artíka ráda

5. 4. 3 Maxima souhlasu

Nejvíce se v pořadu setkáme s porušováním maximy souhlasu. Účastníci *Nebezpečných vztahů* spolu velmi málo souhlasí. Vzhledem k tomu, že celý pořad je založen na argumentaci dvou stran, setkáváme se s porušením maximy souhlasu ve všech jedenácti analyzovaných dílech. V následující ukázce vysvětluje Alice (A), proč se cítí v manželství nepotřebná a podceňována v kontrastu se svou prací, kde ji její podřízení vnímají zcela naopak (*ty mě vůbec nedobýváš; hele šla sem do práce a začala sem se prostě setkávat s trochu jiným přístupem - lidi se ke mně obracej o radu - já ted' něco znamenám*). Místo aby se její manžel Jonáš (J) snažil Alici pochopit, využívá zcela stejné argumenty a snaží se téma obrátit ve svůj prospěch (*já taky něco znamenám – v práci – doma ne – doma sem tedy potpantoflák asi*). S jejím pohledem na problémy v manželství zcela nesouhlasí. Mimo tento projev porušení maximy souhlasu se zde znovu setkáme i s porušením maximy taktu na straně moderátora (mod) v podobě naléhání

odpovědi na Alici (*tady padlo víc soukromých věcí*). U obou si můžeme povšimnout také snahy ovlivnit příjemcův názor a dosáhnout změny v jeho chování.

A: je to hodně soukromý

mod: tady padlo víc soukromých věcí

J: (k Alici) tak to řekni

A: (k Jonášovi) tak třeba proto že se o mě vůbec nesnažíš - ty mě nedobýváš - tak já mám doma ležet v posteli a čekat kdy ty se uráčíš – přijdeš – aha seš připravená – nejseš - dobře spíme

*J: *jo*

mod: no...

J: já tě dobývám

mod: v tom případě...

A: hele šla sem do práce a začala sem se prostě setkávat s trochu jiným přístupem - lidi se ke mně obracej o radu - já teď něco znamenám a mě – mě....

J: to já taky něco znamenám...

A: mě se nelíbí přijít domů a být tam služka

J: v práci - doma ne - doma sem teda potpantoflák asi

5. 4. 4 Maxima skromnosti

S porušením maximy skromnosti se setkáváme ve vyhocených komunikačních situacích v pořadu, kdy se mluvčí snaží na základě svého vlastního postavení a vlastností shodit a pošpinit adresáta (tento projev byl analyzován u sedmi dílů z jedenácti). Například Tereza (T), která v pořadu tvrdí, že je lepší partnerka pro Leoše než jeho stávající přítelkyně Klaudie. Z promluvy je zřetelně znát, že se nad Klaudii povyšuje a snaží se apelovat na Leošovy city (*ale líbilo se ti to – byl si spokojený*). Agresivně přitom útočí i na samotnou Klaudii (*a co ty si o sobě myslíš že ty seš pro něj dobrá?*).

T: a co ty si - a co ty si o sobě myslíš že ty seš pro něj dobrá?

K: ty si to teď přiznala

L: ale...

T: já vůbec nechápu co ty na ni vidíš (k Leošovi)

K: teďka si se přiznala

L: ty ji tady nemáš co vůbec posuzovat jestli je pro mě ta pravá

T: vždyť vy ste úplně jak - úplně jak peklo a...

(...)

T: no tak on leš taky není úplně svatej...

mod: ale...

L: jo - jakto?

mod: jak není svatej?

T: no tak taky tam mezi náma proběhlo...

mod: co?

T: kdysi něco

L: je a prosímtě - to bylo někdy po škole hned

T: no a co?

L: a to nic nebylo

T: ale líbilo se ti to - byl si spokojený

5. 4. 5 Maxima shody a souladu

Porušování zdvořilostních maxim shody a souladu se v pořadu *Nebezpečné vztahy* projevují na stejné bázi jako porušování zdvořilostních maxim souhlasu. Jde o nesoulad názorů a pocitů v probíraném konfliktu, ze kterého vyvěrají pocity neshody a nesouhlasu projevované opomináním a snahou mluvčího vysvětlit adresátovi probíraný konflikt z jeho perspektivy, většinou však bez snahy pochopit perspektivu adresátovu. Tyto faktory můžeme pozorovat v komunikaci mezi partnery Peterem (P) a Lucií (L). Peter si od Lucie půjčil půl milionu a odjel do zahraničí investovat. Po Peterově návratu se Lucie nedokáže smířit s jeho nečekaným odchodem (*a to by ses mi jako rok neozval jo? já bych tady čekala jako nějaká kráva jestli se vůbec můj přítel ozve*). I přes fakta, která jí Peter dodává, a zdůvodňuje tak své roční odloučení, mu odmítá odpustit a nepřijímá jeho úhel pohledu (*já sem tě nemoh kontaktovat- já sem ty peníze musel dát dohromady zpátky abych ti je vrátil*). Dochází tak k neshodě a porušení zdvořilostní maximy souhlasu, které dále vede k neshodě mezi účastníky.

mod: takže teď už začneš vlastně jakoby vydělávat

P: pomalu pomalu – já bych to viděl tak ňák do roka

L: a to by ses mi jako rok neozval jo? já bych tady čekala jako nějaká kráva jestli se vůbec můj přítel ozve

P: to není takhle

L: můj přítel který má všechny moje peníze

P: to není takhle

L: peníze který já sem zdělila po moji babičce – víš jaký to bylo prodat ten dům?

*P: já sem tě – já sem tě nemoh kontaktovat – já sem ty peníze musel dát dohromady zpátky
abych ti je vrátil*

5. 5 Shrnutí:

V pořadu *Nebezpečné vztahy* byly analyzovány projevy útoků na pozitivní a negativní tvář adresáta, pět typů nezdvořilostních strategií a šest typů porušených zdvořilostních maxim. Účinkující se dopouštějí především útoků na pozitivní tvář adresáta, a to především formou ironie, opovrhování, příp. obviňování. Ohrožení negativní tváře účinkujících je v pořadu analyzována u projevů vyhrožování či příkazů.

V jedenácti dílech se nejčastěji vyskytoval projev přímé nezdvořilosti a negativní zdvořilosti. Přímá nezdvořilost byla analyzována v sedmi dílech, negativní zdvořilost v devíti dílech. Pozitivní nezdvořilosti se účastníci dopouštěli v šesti dílech z jedenácti. Nejméně se v pořadu setkáme s projevy falešné zdvořilosti (3 díly) a nevyužití zdvořilosti (1 díl). Porušení zdvořilostního maxima souhlasu se v pořadu vyskytuje ve všech jedenácti analyzovaných dílech. Dále se účinkující nejvíce dopouštějí porušení maxima taktu (8 dílů). Porušení maxim skromnosti (7 dílů) a velkorysosti (3 díly) bylo v tomto pořadu demonstrováno méně.

Následující tabulky ukazují četnost výskytů jednotlivých nezdvořilostních projevů. Jednotlivé díly jsou pojmenovány podle dvou nejvýraznějších komunikujících. Z tabulky je patrné, že k nejčastějším projevům ohrožení tváře prostřednictvím nezdvořilostních strategií docházelo v dílech s účastníky Ludvíkem a Šárkou, nejméně vyhrocená komunikace pak byla v pořadu s Klárou a Erikem.

	přímá n.	negativní z.	pozitivní n.	falešná z.	nevyužití z.
Leoš – Tereza	✓	✓	✓		
Klára – Erik		✓			
Alice – Jonáš			✓		
Vilma – Vladimír	✓	✓	✓		
Ondřej – Olga	✓	✓			
Karel – Radek			✓		✓
Ludvík – Šárka	✓	✓	✓	✓	
Mariana – Lukáš		✓	✓		
Peter – Lucie	✓	✓		✓	
Šárka – Pavel	✓	✓			
Libor – Andrea	✓	✓		✓	

Následující tabulka představuje četnost porušování zdvořilostních maxim v jedenácti analyzovaných dílech. Porušení maxim souladu a shody je v této tabulce zahrnuto do porušení maxima souhlasu z důvodů již výše uvedených. Nejčastěji se porušování zdvořilostních maxim dopouštěli účastníci v díle s Leošem a Terezou a s Karlem a Radkem. Nejméně bylo těchto projevů opět vysledováno v díle s Klárou a Erikem.

	m. taktu	m. velkorysosti	m. skromnosti	m. souhlasu
Leoš – Tereza	✓	✓	✓	✓
Klára – Erik				✓
Alice – Jonáš	✓		✓	✓
Vilma – Vladimír	✓		✓	✓
Ondřej – Olga	✓			✓
Karel – Radek	✓	✓	✓	✓
Ludvík – Šárka	✓			✓
Mariana – Lukáš		✓	✓	✓
Peter – Lucie			✓	✓
Šárka – Pavel	✓			✓
Libor – Andrea	✓		✓	✓

6. Závěr

Cílem této práce bylo analyzovat a klasifikovat prostředky, které byly v reality show *Nebezpečné vztahy* užity při projevu verbální agrese a ohrožení pozitivní či negativní tváře účinkujících. V první části jsme představili metodu výzkumu, teorii komunikace a Griceovy kooperační principy. Vzhledem k charakteru práce jsme delší pozornost věnovali pojmům *zdvořilost* a *nezdvořilost*, u nichž jsme doplnili výčet Leechových zdvořilostních maxim a následně typy zdvořilostních strategií podle Brownové a Levinsona. U tématu nezdvořilosti jsme se zabývali také nezdvořilostními strategiemi podle Culperera. Následovala definice pozitivního a negativního konceptu tváře, definice pojmu *agrese*, její rozčlenění na sedm druhů a následně rozbor pojmu *verbální agrese*.

V druhé části jsme se nejdříve zabývali termínem *reality show*, jeho rozdělením do osmi subžánrů a následně stručným popisem reality show *Nebezpečné vztahy*, zvláštní pozornost jsme věnovali mluvenému projevu moderátora Honzy Musila. Následně jsme si klasifikovali typické komunikační situace v *Nebezpečných vztazích*. Další část této práce byla věnována analýze jednotlivých komunikačních situací v *Nebezpečných vztazích*, u kterých docházelo k projevům verbální agrese. Uvedli jsme si příklady útoků na pozitivní a na negativní tvář. Práce s přepisem rozhovorů ukázala, že mluvčí se uchylují především k útokům na tvář pozitivní. Následně byl pořad podroben analýze podle typů nezdvořilostních strategií. Poslední část práce byla věnována porušování zdvořilostních maxim u účinkujících v *Nebezpečných vztazích*. Na začátku práce byly formulovány čtyři výzkumné otázky.

1. Jaké prostředky komunikanti nejčastěji užívají k ohrožení negativní a pozitivní tváře účastníků?

Prostředky užité k ohrožení pozitivní tváře účastníka nacházíme především tehdy, když se komunikant snaží komunikačního partnera ponížít a poškodit v očích moderátora, diváků ve studiu a diváků u televizních obrazovek. Pozitivní tvář je v mnoha případech ohrožována označením dané osoby za strůjce konfliktu, který je v pořadu probírán. S ohrožením pozitivní tváře se nejčastěji setkáváme na konci pořadu, kde dochází k odhalení skutečného viníka konfliktu. Tato osoba se snaží obhájit své jednání a pozitivní tvář si zachovat, ona snaha je však často doprovázena přehnaným emocionálním projevem a verbálním útokem na jiné účastníky. Tato snaha paradoxně často vede k ohrožení vlastní pozitivní tváře. Útoky na negativní tvář komunikujících jsou v pořadu doprovázeny tendencí k fyzickému napadení, ke skutečnému

násilnému aktu však nikdy nedojde díky pohotovému zákroku moderátora. Několikrát se rovněž setkáme s ohrožením negativní tváře komunikujícího formou rozkazů nebo slibů.

2. Co je příznačné pro mluvený projev moderátora pořadu?

Typickým prvkem projevu moderátora je nátlak na komunikující k vyznání se či přiznání něčeho, co daná osoba viditelně tají. Moderátor se tak dopouští porušování maximy taktu. Velmi často se v jeho projevu setkáváme se subjektivním hodnocením účastníků. Jeho projev je spontánní, bezprostředně reaguje na nové podněty. Slovosled je neuspořádaný a plný inverzí. Několikrát se dopouští ohrožení pozitivní tváře komunikujících nebo falešné zdvořilosti užitím deminutiv, jeho projev je však zcela bez užití vulgarismů.

3. Jakých nezdvořilostních strategií se komunikanti v průběhu komunikačních situací nejčastěji dopouštějí?

V analýze se setkáváme především s projevem přímé nezdvořilosti a negativní zdvořilosti. Přímá nezdvořilost, která je zde prezentována především užitím vulgárních výrazů a vyhrožování, byla užitá v sedmi dílech z jedenácti. Nejčastěji se jí dopouští mluvčí, kteří se do pořadu přihlásili. Negativní nezdvořilost je často užívána při zesměšňování, projevuje se opovrhováním adresáta formou ironie nebo sarkasmu. Projev negativní zdvořilosti se vyskytoval v devíti dílech z jedenácti, nejvíc byl užit v komunikačním proudu mezi Leošem a Helgou, kdy byla Helga opakovaně ponižována kvůli svému profesnímu zaměření. Naopak s projevem odepření zdvořilosti se v tomto pořadu setkáváme minimálně, nejvíc patrný byl tento projev zaznamenan v komunikaci mezi Karlem a jeho synem Radkem, kdy Radek odmítal odpustit otci a přijmout jeho omluvu.

4. Jaké zdvořilostní maximy jsou v pořadu mezi komunikujícími nejčastěji porušovány?

Účastníci RS Nebezpečné vztahy se nejčastěji dopouštějí porušování zdvořilostních maxim taktu (užito v osmi dílech z jedenácti) a souhlasu. Komunikující často mluví o tématech, která jsou nepříjemná a ohrožují pozitivní tvář dalších komunikujících, přímo i nepřímo se tak dopouštějí porušení maximy taktu, které nabírá vážnosti vlivem přenosu v televizi. Porušování maximy souhlasu se zde dopouštějí takřka všichni účastníci a byla analyzována ve všech jedenácti dílech, neboť neshoda mezi komunikujícími tvoří základní komunikační princip a podstatu této show. Nejméně se zde setkáme s porušováním maxim velkorysosti a skromnosti.

Otázkou a podnětem pro další výzkum je, do jaké míry bude nezdvořilost a verbální agrese nadále akceptována a podporována v reality show, případně jaký vliv bude mít nejen na účastníky reality show, ale i na samotné diváky.

Anotace

Jméno a příjmení autorky: **Kateřina Kotasová**

Název fakulty: **Filozofická fakulta**

Název katedry: **Katedra bohemistiky**

Název diplomové práce: **Projevy verbální agrese a ohrožení tváře v pořadu Nebezpečné vztahy**

Jméno vedoucí práce: **Mgr. Jindřiška Svobodová, Ph.D.**

Počet znaků: **92 330**

Počet příloh: **1**

Počet titulů použité literatury: **30**

Klíčová slova: **reality show, Nebezpečné vztahy, mediální a online komunikace, nezdvořilost, verbální agrese, ohrožení tváře, nezdvořilostní strategie a zdvořilostní maxima**

Tato bakalářská práce se zabývá projevy verbálního násilí a útoky na tvář v reality show Nebezpečné vztahy. Materiálovou bází práce jsou transkripční přepisy jedenácti dílů pořadu. Hlavním tématem práce je zaměření na agresivní komunikační strategie, které mají za cíl útočit na komunikačního partnera. Během útoku dochází k ohrožení pozitivní a negativní tváře účastníka. Dále se práce zabývá analýzou nezdvořilostních strategií a porušováním zdvořilostních maxim u účastníků pořadu. Speciální pozornost je věnována komunikačním projevům moderátora. Vzhledem k charakteru práce byla využita kvalitativní metoda výzkumu.

Resumé

The aim of this thesis is to evaluate the signs of verbal aggression and face-to-face abuse in the reality show called *Nebezpečné vztahy*. I have used transcriptive description to analyse eleven episodes of this show, which was broadcasted on the Barrandov TV station in 2017. The point of this TV show is the communication between contestants and the host, with a special attention on verbal aggression and lack of politeness.

In the first chapter I describe the quantitative method applied in this work as well as the theory of communication with a classification of cooperative principles created by Herbert Paul Grice. The second part offers description of the term politeness and impoliteness, types of impoliteness strategy also included. Basic terms, such as aggression, verbal aggression, positive and negative face, which are essential for understanding the core of the thesis, are described in the third part.

Next chapter put an emphasis on the reality show itself and its basic manifestations, with a description of *Nebezpečné vztahy* show as well. Let's focus on the host and his speech. He affects very emotionally which may seem a little unprofessional. There is a classification of the most typical conversational situations during the show, such as aggressive behavior and attack on the positive and negative face of contestants.

The analysis itself is about to follow, concentrated on verbal aggression and types of impoliteness strategy. The infringement of the cooperative principles is also included. The analysis revealed a distinct growth of face assaults among the contestants. Positive or negative impoliteness belongs to the most used strategy. According to the results, maximal tact and maximal agreement were the most infringement cooperative principles.

Seznam použité literatury

- BLAŽEK, B. *Tváří v tvář obrazovce*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. ISBN 80-85850-11-7.
- BROWN, Penelope - LEVINSON, Stephen C. *Politeness. Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987. ISBN: 9780521313551.
- CULPEPER, Jonathan. *Towards an anatomy of impoliteness*. In: *Journal of Pragmatics*, vol. 25. 1996. ISSN 0378-2166.
- ČECHOVÁ, M. a kol. *Čeština – řeč a jazyk*. 1. vyd. Praha: ISV, 1996. ISBN 80-85866-12-9.
- ČERMÁK, Ivo. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou. Fakta, 1998. ISBN 8090261418.
- DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 6. vyd. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2018-0.
- GOFFMAN, Erving. *On Face-Work: An Analysis of Ritual Elements in Social Interaction*. *Psychiatry*, 1995. č. 4. ISSN: 2641-8525.
- HAMILTON, Mark. A.: *Verbal aggression: Understanding the Psychological Antecedents and Social Consequences*. In: *Journal of Language and Social Psychology*, 31. 2012. ISSN 1552-6526
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0219-6.
- HIRSCHOVÁ, Milada.: *Nezdvořilost jako pragmalingvistický fenomén*. In: *Lingustica Brunensia*, 58. Brno 2010. ISSN 1803-7410.
- HIRSCHOVÁ, Milada. *Pragmatika v češtině*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 9788024623900.
- HIRSCHOVÁ, Milada a Jindřiška SVOBODOVÁ. *Komunikační strategie v jednom typu mediálního diskursu: (televizní talk show)*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4458-1.
- HODEK, Břetislav a kol. *Anglicko-český & česko-anglický studentský slovník*. 1. vyd. Voznice: Leda, 2005. ISBN 80-7335-060-2.

LEECH, Geoffrey. *Principles of Pragmatics*. New York: Longman, 1983. ISBN 0-582-55110-2.

KORDA, J. *Úvod do studia televize*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. ISBN 80-244-1135-0.

MOYER, K. E. *Personality and Assesment*. New York. Willey, 1968. ISBN 04-716-0925-0.

RAMONET, Ignacio. *Tyranie médií*. Praha: Mladá fronta, 2003. ISBN 80-204-1037-6.

ŠVĚHLOVÁ, Milena. *Zdvořilost a řečová etiketa*. In: Filologické studie XIX. Praha 1994. ISSN: 1211-7676.

WITTICHOVÁ, Drahomíra, Pavel KUCHARSKÝ, Čestmír VRÁNEK, Rudolf SCHAMS, Vojtěch ZELINKA a Jan KÁBRT. *Latinsko-český slovník*. 3. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. ISBN 8004260004.

Diplomové a disertační práce:

BARBAPOSTOLOSOVÁ, Lucie. *Komunikace v televizní reality show*. Olomouc 2012. Disertační práce. UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. Filozofická fakulta. 23.10.2020. Dostupné též z WWW:< <https://theses.cz/id/sipdsa/>>

JANOŠŤÁKOVÁ, Jiřina. *Porušování zdvořilostních strategií v reality show*. Olomouc 2014. Diplomová práce (Mgr.). UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. Filozofická fakulta. 6.3.2021. Dostupné též z www:< <https://theses.cz/id/siz51j/>>

ZDEŇKOVÁ, Alžběta. *Nezdvořilost a verbální agrese v prostředí mediální a on-line komunikace. Útoky na tvář v gastronomické reality show Prostřeno!* Olomouc, 2020. Diplomová práce (Mgr.) UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. Filozofická fakulta. Dostupné též z WWW: <<https://theses.cz/id/564idu/>>

ZÍTKOVÁ, Daniela. *Komunikační přístup ke zdvořilosti a jeho aplikace na reklamní texty*. Liberec 2008. Disertační práce. UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE. Filozofická fakulta. 17.1.2021. Dostupné též z WWW: < <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/25140/>>

Internetové zdroje:

BERGMAN, Pavel.: *Ztráta tváře – základní princip thajské společnosti*. [online] 2013 [cit. 17.1.2021] Dostupné z WWW: <<https://www.thajskyraj.com/2013/09/27/ztrata-tvare-zakladni-princip-thajske-spolecnosti/>>

HIRSCHOVÁ, Milada. *Nezdvořilost*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny [online] 2017 [cit. 14.12.2020] Dostupné z WWW: <<https://www.czechency.org/slovník/NEZDVOŘILOST>>

CHALOUPKOVÁ, Petra: *Fenomén reality show: Když skutečnost nestačí, nastupuje televize* [online] 2020 [cit. 23.10.2020] Dostupné z WWW: <<https://www.e15.cz/the-student-times/fenomen-reality-show-kdyz-skutecnost-nestaci-nastupuje-televize-1369836>>

NEKULA, Marek: *Komunikační model*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny [online] 2017 [cit. 6.11.2020] Dostupné z WWW: <<https://www.czechency.org/slovník/KOMUNIKAČNÍ%20MODEL>>

NEKULA, Marek. *Zdvořilost*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny [online] 2017 [cit. 18.11.2020] Dostupné z WWW: <<https://www.czechency.org/slovník/ZDVOŘILOST>>

NEKVAPIL, Jiří. *Konverzační analýza*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny [online] 2017 [cit. 5. 3. 2021] Dostupné z WWW: <<https://www.czechency.org/slovník/KONVERZAČNÍ%20ANALÝZA>>

VESELÝ, Luboš X.: *Honza Musil: Dědeček je na světě od toho, aby kazil rodičům výchovu*. [online] 2020 [cit. 25.10.2020] Dostupné z WWW: <<https://region.rozhlas.cz/honza-musil-dedecek-je-na-svete-od-toho-aby-kazil-rodicum-vychovu-8137752>>